

"DEPREME KARŞI TEKİZ" GİRİŞİMİ
Özel Eki ile Birlikte

İNŞAAT SEKTÖRÜ ANALİZİ

2021'in Başında
Endişe ve Umut Bir Arada

Dünya
Türkiye
İnşaat Sektörü

Ocak
2021

TÜRKİYE MÜTEAHHİTLER BİRLİŐİ

“Teknolojiyi geliştirmek de insan yetkinliklerini yükseltmek de dünyada aşırı geliştiren ülke örneklerinde olduğu gibi, ancak her aşamadaki işbirlikleri ve bilim özgürlüğü ortamı sayesinde gerçekleşiyor. İş birliklerinin başlıca koşulu ise toplumda, ekonomide, siyasette güven ortamını yaratmaktır. Kastettiğimiz, kurumlara, kurallara hukukun üstünlüğüne dayanan sürdürülebilir bir güven ortamıdır. Yaptığımız ekonometrik çalışmalar, ülkelerin kalkınmasında en önemli üç unsuru hukukun üstünlüğü, insanların yetkinliği ve teknoloji olarak gösteriyor. Önde gelen unsur ise hukukun üstünlüğüdür.”

*Simone KASLOWSKI, 3 Aralık 2020
TÜSİAD YK Başkanı, TÜSİAD YİK Açılış Konuşması*

ÖZET

Küresel ekonomi, koronavirüs salgını nedeniyle tarihi resesyonlardan birini yaşadığı 2020 yılını bir tarafta endişelerin, diğer tarafta umudun arttığı karmaşık bir görünüm içinde tamamlamıştır. Salgında sonbaharla birlikte “ikinci dalga”nın yaşanmaya başlamasıyla, ekonomiler üzerinde baskı oluşturan sert tedbirler yeniden devreye alınmıştır. Son olarak, virüsün daha hızlı yayılan yeni bir mutasyonunun ortaya çıktığı açıklanmıştır. Tedavi ve aşı alanında ilerlemeyle yıl bitmeden bazı ülkelerde aşılama çalışmalarının başlaması, Çin ekonomisindeki güçlü toparlanma, ABD Başkanlık Seçimi'nin geride kalması ve yeni teşvik paketleri ise küresel ekonomide iyimserliği artıran gelişmeler olmuştur. Ancak salgının seyri hakkındaki belirsizlikle birlikte dünya genelinde kitlesel aşılamanın zorluklar içermesi ve zaman alacak olması endişeleri canlı tutmaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), "Aralık Ayı Geçici Dönem Ekonomik Görünüm Raporu"nda küresel ekonomik görünümde salgın başlangıcından beri ilk kez aşı ve tedavide ilerleme beklentilerinin artması ile Çin başta olmak üzere Asya'da gözlenen toparlanmanın daha parlak bir gelecek için “umut” olduğunu açıklamıştır. OECD, 2020 yılı için Eylül ayında %4,5 olarak açıkladığı küresel ekonomide küçülme tahminini bu doğrultuda %4,2'ye indirmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ise küresel ekonomide 2020 yılında %4,4 daralma beklemektedir.

OECD raporunda, “Önümüzdeki yol daha parlak ama zorlu” mesajı verilmiş ve “Krizle karşı emsali görülmemiş hükümet ve merkez bankası önlemleri ile küresel ekonomik faaliyetler birçok sektörde hızlı bir şekilde toparlandı. Ancak bazı hizmet sektörlerinde faaliyetler kısıtlamalardan etkilenmeye devam ediyor” değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

2020 yılı geride kalırken dünya genelinde hükümet ve merkez bankalarının pandemi ile mücadele için verdikleri desteklerin büyüklüğü 20 trilyon ABD Doları'na ulaşmış durumdadır. Geçtiğimiz çeyrek dönemde, aşı çalışmalarının yanı sıra ek destek paketleri ve merkez bankalarının likiditeyi artıran politikaları iyimserliği artırmıştır. Avrupa Birliği'nin (AB) 1,8 trilyon Euroluk Ortak Bütçe ve Salgın Kurtarma Paketi ile ABD'de büyüklüğü yaklaşık 1 trilyon ABD Doları seviyesine çekilen Yeni Destek Paketi uzun müzakereler ve tartışmalar sonucunda nihayet Aralık ayında onaylanmıştır. Toparlanma işaretleri veren Japonya ise daha önceki 2,2 trilyon ABD Dolarlık mali teşvike ek olarak yaklaşık 700 milyar ABD Doları tutarında bir destek paketini daha uygulamaya koymuştur. Küresel ekonomiye yön veren gelişmiş ülke merkez bankalarının koronavirüsün ekonomik etkilerini azaltmak için izlenen temel strateji ise geçen çeyrek dönemde oluşturulan düşük faiz ortamının 2021 yılında devam ettirilmesi şeklindedir. Ancak önümüzdeki dönemde dünya ekonomisinde daha fazla parasal teşvikin uygulamaya konulması pek mümkün gözükmemektedir.

Pandemi ile mücadeleye kimi ülke daha az, kimi ülke daha çok borçlu yakalanmış olsa da önlem paketleri geçtiğimiz dönemde şirket ile devlet borçluluğunda önemli artışlara neden olmuştur. Uluslararası Finans Enstitüsü (IIF), Kasım ayında yaptığı açıklamada, salgın sürecinde devlet ve özel sektör borçlanmasında yükselişin etkisiyle küresel borç stokunun 2020 yılının ilk üç çeyreğinde 15 trilyon ABD Doları artarak 272 trilyon ABD Doları'na ulaştığına dikkat çekmiştir. IIF, yılın son çeyreğinde ivme kaybetmekle birlikte, 2020 yılı sonunda küresel borç stokunun 277 trilyon ABD Doları'na ve borç stoku/ GSYH oranının da %365 düzeyine ulaşacağını öngörmektedir.

Kuruluş, finans sektörü dışındaki şirketlerin borçlarında yaşanan hızlı artışın etkisiyle gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) ise 2019 yılında %222 olan borç stoku/GSYH oranının 2020 yılının üçüncü çeyreğinde %248'in üzerine çıktığını açıklamıştır. İhracatın gerilediği, turizmin durduğu bu ülkelerde bir de artan borçlanmayla birlikte 2021 yılında bazı ekonomilerin temerrüde düşme riski sürerken, bazılarında da “kemer sıkma politikaları”nın izlenmesi beklenmektedir.

Salgın ayrıca istihdam piyasalarına büyük zarar vermiş, yeni çalışma şekilleri ile hızlanan dijital dönüşüm sonrasında dünyada yaşanabilecek “istihdamsız büyüme” ve “kalıcı işsizlik” endişeleri yaratmıştır. Gelir dağılımında bozulmanın salgınla birlikte ekonomilerde önemli kayıplarından biri olması beklenmektedir. Bu sorunlara enflasyonun da eklenmesi beklenirken; süreçte dünya ekonomisinde ayrıca döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve negatif faizlerin getirebileceği riskler tartışılmaktadır.

Salgının başından bu yana piyasalarda artan korku ile hızlı ve büyük ölçekli sermaye çıkışları da yaşayan GOÜ'lerde dış kaynak sorunu artmış durumdadır. Kredi derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings'in salgın krizinin başından bu yana (Aralık 2020 itibarıyla) 35 ülkenin notunu düşürdüğü gözlenmiştir.

Ağırlıklı aşı haberleriyle oluşan iyimserlik altın ve petrol fiyatlarını desteklemiş, küresel tahvil ve hisse senedi piyasalarında da etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülke varlıklarına ilgi artarken Çin dışındaki GOÜ'lere yönelik yatırımların halen güçlü olmadığı değerlendirilmeleri de yapılmaktadır. Yükselen petrol fiyatları ise Orta Doğu ve Afrika'daki bazı ülkelerde başta inşaat alanında olmak üzere olası büyük yatırımların habercisi olarak olumlu yönde yorumlanmaktadır. Ayrıca Çin'in hızlı toparlanmasıyla ülkede talep artışı emtia piyasasını desteklemektedir.

Uluslararası kuruluşlar, küresel GSYH'nin 2020'deki keskin düşüşünün ardından, gelecek iki yılda yükseliş trendine gireceği beklentisini dile getirmeyi sürdürmektedir. Öte yandan, 2021 yılı için büyüme tahminini %5'ten %4,2'ye revize eden OECD, 2022 yılı için %3,7 büyüme beklemektedir. IMF ise küresel ekonomide 2021 yılında %5,2'lik büyüme öngörmektedir.

Ayrıca büyümenin kalitesi sorgulanırken; Dünya Bankası'nın, Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu'nun Ocak 2021 sayısında “Eğer tarih bir kılavuzsa, politika yapımcılar adil ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin önemli öğelerine yönelik kapsayıcı reformlar oluşturmadığı sürece küresel ekonomi on yıllık bir hüsrana doğru sürükleniyor” ifadesi dikkat çekmiştir.

OECD tarafından ekonomilerdeki büyümenin dünya genelinde farklı seyretmesinin küresel ölçekte kalıcı sonuçları olabileceğine; 2021 yılında Avrupa ve Kuzey Amerika'nın küresel ekonomideki ağırlıklarının azalmasının, Çin'in ise küresel ekonomik büyümenin üçte birinden fazlasını oluşturmasının beklendiğine işaret edilmiştir.

Önümüzdeki dönemde artan yapısal ekonomik sorunlar, dış politika konuları, ekonomik güç dengelerindeki gelişmeler, iklim değişikliği ve dijitalleşme kaynaklı riskler de gündemdeki yerlerini koruyacaktır. Bu kapsamda salgının ardından hızlı toparlanma sürecine giren Çin'in önderliğinde ASEAN ülkeleri ile Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda arasında ticaret bloğunun kurulması geçen

dönemde dikkat çeken bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Dünyanın en büyük ticaret bloğu olan söz konusu Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP), Çin'in bölgede ABD'nin boşluğunu doldurarak güç kazandığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Mevcut ekonomik ve politik tabloda, görev süresi tamamlanıncaya kadar Çin'e yönelik yaptırım söylemi ile ülkeye dönük baskıyı sürdüren ABD Başkanı Donald Trump'ın ardından yeni başkan Joe Biden döneminde de ABD ile Çin arasında aslen teknoloji cephesi öne çıkan ticaret savaşı devam edecektir. Öte yandan, Demokrat Partili Biden'ın Çin ile ilişkilerin yanı sıra dış politikada daha öngörülebilir adımlar atması ve ülkenin son dönemde zarar gördüğü değerlendirilen küresel liderlik imajına daha uygun politikalar izlemesi beklenmektedir. ABD'nin beklentiler doğrultusunda yeni dönemde, iklim krizine karşı rehberlik yapan Paris Anlaşması'na geri dönmesi de Trump döneminde izlenen politikaların değişeceğine yönelik önemli bir mesaj olacaktır.

ABD - Çin rekabeti dışında ekonomiye etkisi büyük olan jeopolitik riskler de varlığını sürdürmektedir. Nükleer faaliyet gerekçesiyle İran'a dönük yeni yaptırımlarla geçen dönemde epey gerilen Washington-Tahran ilişkilerinin yanı sıra AB ile ilişkilerde de ABD'nin yeni yönetiminin tavrı önem taşıyacaktır. Dağlık Karabağ'da Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışmaların 10 Kasım'da imzalanan anlaşmayla sona erdiği ve Türkiye'nin de önemli bir aktör olarak değerlendirildiği süreçte, Rusya bölgeye askeri olarak geri dönmüştür. Ayrıca 2021 yılının ilk günlerinde ABD ve Kuveyt arabuluculuğunda süren müzakereler sonucunda, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Mısır'ın Katar'a üç yılı aşkın süredir uyguladığı ambargo kaldırılmış olup; Körfez krizinde çözümün geçen süreçte bölgede ekonomik sorunları da artan Türkiye için yansımaları merak edilmektedir.

Geçtiğimiz dönemde, içinde bulunduğu hassas coğrafyadaki jeopolitik risklerin etkisini yakından hisseden Türkiye ekonomisi, salgın koşullarına rağmen 2020 yılının üçüncü çeyreğinde beklenenden yüksek oranda büyüme kaydetmiştir. Pandemiyle gelen kısıtlama önlemlerinin hafifletildiği ve hayatın normalleşmeye başladığı Temmuz - Eylül 2020 döneminde ekonomi, önceki çeyrek dönemdeki %9,9 oranında daralmanın ardından yüzünü hızla yukarı döndürmüş ve yine yıllık bazda %6,7 oranında büyümüştür. Söz konusu dönemde, inşaat sektörünün iki yıllık daralma sürecinin ardından ekonominin hızına yakın biçimde (%6,4 oranında) büyümesi dikkat çekmiştir. Bu canlanma döneminde sanayi üretimi %8, pandeminin en fazla hasar verdiği hizmetler sektörü %0,8 ve kredi genişlemesi politikaları ile desteklenen finans sektörü ise %41,1 büyüme kaydetmiştir. Ortaya çıkan sonuçta, yaz dönemi uygulamaya konan düşük faizli kredi arzı ile yaratılan iç talep ve yatırımlarda izlenen artış rol oynamıştır. Yurt içinde ekonomik faaliyetlerdeki toparlanmayla birlikte artan ithalat, öte yandan küresel talepteki düşüşe bağlı olarak ihracatın zayıf seyretmesi sonucunda net ihracat büyümeyi aşağıya çekmiştir.

2020 yılının son çeyreğinde ise salgında beklenen ikinci dalga nedeniyle tedbirler yeniden artırılmış, bu kısıtlamaların yanı sıra hükümetin ekonomi politikasındaki keskin rota değişikliği de büyümenin ivme kaybedeceği beklentilerine sebep olmuştur. Ancak yıl geneli için ekonominin %0,5 ile %1 aralığında büyüyeceği öngörülmektedir. Bu çerçevede OECD, beklentileri aşan üçüncü çeyrek büyüme verisi sonrasında Türkiye ekonomisine ilişkin 2020 yılı daralma tahminini önce %2,9'dan %1,3'e çekmiştir, ardından %0,2 olarak duyurmuştur. Kuruluş, 2021 ve 2022 yıllarında ise ekonominin sırasıyla %2,6 ve %3,5 büyüyeceğini öngörmektedir.

Öte yandan ekonomide de gözler nüfusun aşılması sürecine kilitlenmiştir. Hükümet 2021 yılı başında kademeli uygulanmaya başlanacak koronavirus aşısının yaz dönemi öncesinde 50 milyon vatandaşa ulaşmasını hedeflemektedir. Kitlesel aşılama dünya genelinde beklenenden daha yavaş ilerlerken, Türkiye için de sürecin zorlu olması beklenmektedir. Dolayısıyla ekonomide umutlar daha çok yılın ikinci yarısına ötelenmiş durumdadır.

2021 yılının ilk günleri itibarıyla, salgın belirsizliğinin yanı sıra potansiyelin (son yıllarda %4,5 dolayında hesaplanan) üzerinde büyümenin yan etkilerinin makroekonomik göstergelerde önemli bozulmalar yaratmakta olduğu değerlendirilmektedir. Üçüncü çeyrek dönemde yakalanan büyüme istihdam yaratmamış; bu dönemde (Temmuz - Ağustos - Eylül) işsiz sayısı 456 bin azalırken işgücü dışına çıkan kişi sayısı 1,4 milyona yükselmiştir. Mevcut şartlarda iş arayamayan ve iş bulma konusunda da artık umutsuz olan kesim ile eksik zaman çalışanlar da dâhil edildiğinde (geniş tanımlı) işsizlik oranı ise Ekim dönemi için %27 civarında hesaplanmaktadır.

Diğer taraftan, geçen dönemde politika faizinin enflasyonun altında kalması, yatırımcıları döviz altına yönlendirmiş; yurtdışı yerleşiklerin döviz mevduatı artmıştır. 2020 yılının son aylarında önemli yükseliş kaydeden döviz kurunun da etkisiyle artışa geçen enflasyon, ekonominin genelinde büyük sıkıntı yaratmaktadır. Geçen dönemde kredi ve ithalat ile emtia fiyatlarındaki artıştan da beslenen enflasyon, yılsonunda %14,6 olmuştur. 2021 yılı için enflasyon öngörülere, %25,1 olarak kaydedilen üretici fiyat endeksindeki artışın tüketici fiyatlarına geçiş beklentisi ile de yüksek seyretmektedir.

Geçen yıl yaşanan sermaye çıkışlarının da etkisi ile artan cari açık Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) rezerv satışlarıyla finanse edilmeye çalışılmış ve ödemeler dengesi sorunu artmıştır. Cari açık, Ocak - Kasım 2020 döneminde 33,9 milyar ABD Doları olmuştur. Mali disiplinde izlenen zayıflama sonucu da ekonomide “ikiz açık” sorunu yeniden gündeme gelmiştir. Ocak - Kasım 2020 döneminde bütçe açığı yıllık bazda %42,1 genişleyerek 132,1 milyar TL'ye ulaşmıştır. Açığın milli gelire oranında yılın %4,5-5 aralığında tamamlanması beklenirken, son dönemde tek seferlik gelirlere rağmen açığı artışı hızla dikkat çekmektedir. Nitekim ve açmazın doğal sonucu olarak, Türkiye'nin gelecek yıl için olası bütçe açığı ise 245 milyar TL olarak açıklanmıştır.

Bu tabloda 2020 yılının son çeyreğine girilirken Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “Gerekirse acı reçete uygulamaktan kaçınmayacağız” sözleriyle işaretlerini verdiği ekonomide strateji değişikliği gündeme gelmeye başlamıştır. Bir “normalleşme süreci” olarak da tanımlanan bu rota değişikliği ile enflasyonla mücadeleyle fiyat istikrarı hedefinin benimseneceği görülmüştür. Salgında ikinci dalga kapsamında sıkılaştırılan tedbirlerle birlikte ekonomide, büyüme hedefinin artık ikinci planda kaldığı görüşü öne çıkmaktadır.

Ekonomi yönetiminin (Hazine ve Maliye Bakanı ile Merkez Bankası Başkanı) değişmesini çeşitli adımlar izlemiştir. TCMB, Para Politikası Kurulu Toplantısı'nda (PPK) Kasım (475 baz puan) ve Aralık ayında (200 baz puan) faiz artış kararı ile politika faiz oranını %17'ye yükseltmiştir. Banka ayrıca çoklu faiz uygulamasını geride bırakıp, politikasında ihtiyaç duyulan sadeleştirme ile Mayıs 2018'de politika faizi olarak ilan ettiği haftalık repo ihale faizi üzerinden fonlamaya dönüş yapmıştır. Geçen dönemde şeffaflık ile güven sorunlarının dile getirildiği TCMB'nin yeni başkanı Naci Ağbal'ın, para politikasının sıkı tutulacağı, ters dolarizasyonun hedefleneceği, döviz kuruna müdahale edilmeyeceği ve rezervlerin artırılacağı açıklamaları finansal istikrar açısından olumlu bulunmuştur. Öte yandan, bu politika değişimi çetin bir dönemin başlangıcı olarak görülmektedir. Keza TCMB Başkanı Ağbal da “2021'de zorlu sınav var” sözleriyle pandemi ortamında yükselen enflasyon ve faiz sürecinin zorluğunu teyit etmiştir.

Bu gelişmeler TL'nin değer kazanmaya başlamasına neden olmuş; Kasım ayında 8,50 seviyesine kadar yükselen Dolar/TL paritesi, yılın son günlerinde 7,45 altına kadar gerilemiştir. Euro/TL de aynı dönemde 9,07 seviyesine inmiş, Eylül ayında 550 baz puanı aşan Türkiye'nin 5 yıllık CDS primi 325 baz puan altına gerilemiştir.

Süreçte hükümetin, ekonominin tüm aktörlerince de teyit edilen yapısal reform ihtiyacı kapsamında Kasım ayı sonunda iş dünyası ile yargı reformu görüşmelerine başlaması ayrıca olumlu algılanmıştır.

Yıl genelinde yerli yatırımcı ilgisinin dikkat çektiği Borsa İstanbul'da Kasım 2020 sonrası önemli yükselişler olmuştur. Dünya çapında da güvenli limanlardan çıkış izlenirken TL varlıklarına ilgisi artan yabancıların portföy yatırımları Kasım ayında 1,9 milyar ABD Doları ile son 3,5 yılın en güçlü girişi olarak nitelendirilmiştir. Aralık'ta da bu rakam 2,3 milyar ABD Doları olmuştur. Bununla birlikte, 2020 genelinde yabancılar sermaye piyasasından toplam 9,5 milyar ABD Doları büyüklüğünde çıkış yapmıştır. Reel faiz ortamında TL'nin cazip hale gelmesine yönelik adımlar atılıp, yurtdışından da olumlu sinyaller alınmaya başlanmışsa da yurtdışında ters dolarizasyonu sağlamak kolay gözükmemektedir. Türkiye'de dövize ilgi hep canlı olmuş, son dönemde de enflasyon ve düşük faiz oranlarından korunmak için tasarrufunu dövize yönlendiren vatandaşın toplam döviz tevdiat hesabı (DTH) 235 milyar ABD Doları'nı aşmıştır.

Rusya'dan S-400 füzelerinin satın alınmasının yaklaşık 1,5 yıl ardından (Aralık 2020'de) ABD'nin aldığı yaptırım kararları, Türkiye ekonomisinin genelini ve finans sistemini etkileyecek nitelikte olmamıştır. Önümüzdeki süreçte, Ankara - Washington hattındaki diplomasi trafiğinde Biden'ın yaklaşımı izlenecektir. Geçen çeyrek dönemde Doğu Akdeniz'de süren petrol arama faaliyetleri kapsamında da AB içinde Türkiye'ye karşı sonuca ulaşmayan yaptırım konusu gündeme getirilmiştir. Yüzünü yeniden Avrupa'ya dönmüş ve ABD ile müttefik ilişkilerini geliştirmiş bir Türkiye, 2021 yılında ekonomide olumlu senaryonun gerçekleşmesi açısından önemli olacaktır.

Yükselen petrol fiyatları ve bölgede artan diplomasi trafiği, yılın ilk günlerinde Katar ve Suudi Arabistan arasında sınırların karşılıklı olarak yeniden açılması ile başlamış bulunan süreç ile birleşince, Türkiye'nin Körfez'de izleyeceği dış politikanın da önemi artmıştır.

Dünyada “zayıf Dolar, düşük (sıfır ya da negatif) faiz yaklaşımı ve daha ılımlı olması beklenen ABD dış politikası”nın sermaye hareketlerini destekleyici bir görünüm sunduğu söylemleri ön plandadır. Bu nedenle, 2021'de GOÜ'lere sermaye girişinden Türkiye'nin de yararlanabileceği değerlendirilmektedir.

Ekonomide artan sorunlar nedeniyle faiz artışı pek çok kesim tarafından kaçınılmaz bulunmuş ancak artışla birlikte borç maliyetleri artan reel sektörde üstelik pandemi ortamında üretim, yatırım ve istihdama yönelik kaygılar oluşmaya başlamıştır. Kredi arzında temkinli gitmenin önemini altını çizen ekonomistler, enflasyon ve risk algısından da etkilenen uzun vadeli piyasa faizlerini düşürebilmek için fiyat istikrarı hedefiyle sıkı para politikasının kararlılıkla uygulanmasının önemini vurgulamaktadır. Yeni ekonomi yönetiminin vermiş olduğu ilk mesajlar bir nefes aldırılmış olsa da enflasyonda 2021'de TCMB tarafından hedeflenen yüksek tek haneye dönüş (%9,4) zor iken enflasyonla kararlı mücadele uzun soluklu bir maraton olacaktır.

DÜNYA

Zayıf Dolar, Düşük Faiz ve ABD Dış Politikası Destekleyici

Küresel ekonominin geleceği ve piyasaların seyri, Aralık 2020 itibarıyla dünya genelinde 80 milyonu aşan vaka sayısı ile sürmekte olan koronavirüs salgınının gidişatına bağımlı hale gelmiştir. Öngörüler, kitlesel aşılamanın gündemde olduğu salgında normalleşme ile 2021- 2022 döneminde küresel ekonominin yeniden toparlanmaya başlayacağı yönünde ise de tüm dünyayı, “kayıp yıl 2020”nin telafisini içerecek son derece zorlu bir dönem beklemektedir.

Salgına karşı büyük destek paketlerinin açıldığı ve toparlanma umutlarının yaşandığı yaz aylarının ardından özellikle kuzey yarımkürede mevsimin de etkisiyle, koronavirüs salgınının yayılma hızı belirgin biçimde artmıştır. Yaşanan ikinci dalgada alınan kapanma önlemleriyle ekonomiler yeniden baskı altındadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde dahi tarihi daralmaların yaşandığı ikinci çeyrek dönemin ardından dünya genelinde Temmuz - Ekim 2020 döneminde ekonomik faaliyetlerde yaşanan canlanmanın gelinen noktada etkisini yitirdiği görülmektedir.

Salgının yol açtığı tabloda 2020 Yılı Raporu'nu "Benzeri Olmayan Bir Yıl" başlığıyla yayımlayan IMF, tüm dünyanın ekonomik durgunluk, işsizlik, iklim değişikliği, teknoloji ve otomasyon, dijital para birimlerinin yükselişi, artan eşitsizlik ve borç konularında derin değişiklikler yaşadığını aktarmıştır.

2020 yılının son aylarında ise çeşitli ülke ve firmalardan yüksek etkinliği olan aşuların geliştirildiği yönündeki açıklamalar bir anda salgının kontrol altına alınabileceği öngörülerini güçlendirmiş; hatta yıl bitmeden aralarında İngiltere, Rusya ve ABD'nin bulunduğu kimi ülkelerde aşı kullanımına başlanmıştır. Aşıya erişim paralelinde yüksek gelirli ülke ekonomilerinde toparlanmanın diğer ülkelere oranla daha hızlı olması beklenmekte, GOÜ'lerde aşıya erişimin gelir gruplarına göre ve nüfusa bağlı olarak bir-iki yıllık bir süreç içerebileceği değerlendirilmekte yapılmaktadır.

Dünya ekonomisinde "zayıf Dolar ve düşük faiz" politikaları benimsenmeye devam edilmektedir. Amerikan Merkez Bankası (FED) Başkanı Jerome Powell Kasım ayında Avrupa Merkez Bankası Forumu'nda yaptığı açıklamada, aşı konusundaki gelişmelerin orta vade için çok olumlu olduğunu ancak önümüzdeki birkaç ayın önemli ekonomik belirsizlikler nedeniyle zorlu geçebileceğini belirtmiştir. Pandemi yaralarının uzun sürede sarılacağı düşüncesiyle, Aralık ayı toplantısında FED üyelerinin çoğunluğunun 2023 yılına kadar faiz artışı beklemediği izlenmiştir. Salgında ikinci dalganın büyük etkisi atındaki Avrupa'da ise Merkez Bankası (ECB), geçen çeyrek dönemde uyguladığı negatif faiz oranına ek olarak Aralık ayında aldığı kararlar, yürüttüğü varlık alım programının kapsamını genişletmiştir.

Mevcut konjonktürde "Umutları Gerçeğe Çevirmek" başlıklı Aralık Ayı Geçici Dönem Ekonomik Görünüm Raporu'nu yayımlayan OECD de öne çıkan ekonomilere dönük beklentilerini büyük ölçüde 2020 yılı için yukarı, 2021 yılı için ise aşağı yönlü revize etmiştir. Çin ekonomisine yönelik bu yıl için daha önce %1,8 olarak açıkladığı büyüme tahminini koruyan OECD, ülke ekonomisinin gelecek yıl %8, 2022'de %4,9 büyümesini öngörmektedir. Kuruluş, ABD ekonomisinin 2020 yılında %3,7 daraldıktan sonra 2021 yılında %3,2 büyüyeceğini, Euro Alanı'nın ise 2020'de %7,5 küçülmesinin ardından, 2021'de %3,6 genişleyeceğini tahmin etmektedir. OECD, 2020 yılı için daralma tahminini Hindistan için %10,2'den %9,9'a, Meksika için %10,2'den %9,2'ye indirmiş; Arjantin için %11,2'ten %12,9'a çıkarmıştır. OECD raporunda, aynı dönemde Türk ekonomisine yönelik Eylülde %2,9 olan daralma tahmini de %1,3'e düşürülmüştür. Raporda en güçlü iyileşme tahmini için salgını kontrol altına almış gözükken Asya ekonomilerine işaret edilirken, buna rağmen pek çok ekonominin salgın öncesi, 2019 yılı seviyelerini yakalayamamış olacağına dikkat çekilmiştir.

Son olarak, Dünya Bankası da Ocak 2021 tarihli "Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu"nda "salgında artış olasılığı, aşı tedariki ve dağıtımındaki gecikmeler, salgınının ekonomideki daha şiddetli ve uzun süreli etkileriyle yüksek borç seviyelerinin tetiklediği finansal stres" in aşağı yönlü riskler olarak öne çıktığına dikkat çekmiştir.

Yakın geçmişte artan korumacı ve popülist politikalarla zaten hız kestiği izlenen küreselleşmenin bu eğilimi pandemi ile kuvvetlenmiş, ekonomilerde artan eşitsizliklerle birlikte küresel çapta politik işbirliği olmayışı da salgın sürecinde riskleri artırmıştır. Bu ortamda ekonomik sorunlarla birlikte (artan popülist politikalar, korumacılık, yasaklar, hızlı dijitalleşmenin sosyal bedelleri vb. ile) demokratik yaşamın karşı karşıya kaldığı tehditlerin de arttığı değerlendirilmektedir.

Aralık ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda düzenlenen Covid-19 Zirvesi'nde konuşan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Başkanı Tedros Adhanom Ghebreyesus'un, "Yoksulluk ve açlığın aşısı yok, eşitsizliğin ve iklim değişikliğinin aşısı yok" sözleri dikkat çekmiştir. Ghebreyesus, aşı çalışmalarında ilerleme ile "tünelin sonundaki ışığın daha parlak hale geldiğini" ancak pandeminin daha uzun bir yolu olduğunu ve salgından sonra dünyayı yoksulluk, eşitsizlik ve küresel iklim değişikliği gibi daha zorlu sorunların beklediğini ifade etmiştir.

Nitekim, uzaktan ve esnek çalışma ile e-ticaret gibi alanlarda kısa sürede hızlı değişimler yaratan pandemiden ardından dünya ekonomisinde “istihdamsız büyüme” yaşanabileceği dile getirilmektedir. Dolayısıyla salgının kontrol altına alınmasıyla yeniden büyümeye başlaması beklenen küresel ekonomide büyümenin kalitesine ve kalkınma süreçlerine yönelik endişeler söz konusudur. Bu çerçevede, Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) “İstihdamın Geleceği 2020 Raporu”, istihdam piyasasında dijitalleşmenin neden olduğu hızlı değişimin yüksek gelirli ülkeler ile diğer ülkeler arasındaki farkı belirginleştirdiğini göstermiştir. Rapora göre; milli gelirlerdeki sektörel yoğunlukların etkisiyle ABD ve İsviçre gibi ülkelerde çalışanların %60'ı evden çalışamaz durumda iken bu oran Mısır ve Bangladeş gibi ülkeler için %80-90 seviyesine yükselmektedir.

Bu arada, geçtiğimiz çeyrek dönemde yaşanan gelişmeler, küresel sermaye piyasalarını desteklemiştir. Yaklaşık 90 trilyon ABD Doları seviyelerinden salgınla 61 trilyon ABD Doları'na kadar inen küresel hisse senetlerinin piyasa değerleri, artan para bolluğu ve son gelişmelerle 100 trilyon ABD Doları'nın üzerine çıkmıştır.

Küresel Ekonomik Göstergeler

	2.1.2019	2.1.2020	4.1.2021	Son 1 Yıllık Değişim %	Son 2 Yıllık Değişim %
Brent Petrol Fiyatı	55,0	66,2	52,9	-20,1	-3,8
MSCI Dünya Endeksi*	1881	2375	2690	13,3	43,0
MSCI Gelişen Ülkeler Endeksi*	956	1128	1291	14,4	35,0
MSCI Türkiye Endeksi*	1216	1502	1691	12,6	39,1
VIX Endeksi**	23,2	13,8	23,9	73,2	3,0
DXY Endeksi***	96,8	96,8	89,5	-7,5	-7,5
EUR/Dolar	1,13	1,12	1,22	8,9	8,0
Dolar/TL	5,40	5,95	7,37	23,9	36,5
Euro/TL	6,12	6,67	9,05	35,7	47,9

Kaynak: Investing.com

* MSCI Endeksleri (Morgan Stanley Capital Indexes), yabancı yatırımcıların diğer ülkelerde yatırım fırsatlarını değerlendirmeye, risklerini ve potansiyel beklentilerini tahmin etmeye yarayan bir göstergedir.

** VIX Endeksi (Volatility Index), küresel çapta piyasa riskini ölçmekte kullanılmakta ve yatırımcıların korku göstergesi olarak tanımlanmaktadır.

*** DXI Endeksi (Dollar Index), doların dünyada en çok işlem gören 6 adet yerel para biriminin karşısındaki değerini gösteren endekstir. endeksin yükselmesi, doların diğer kurlara karşı değer kazandığını; düşmesi ise doların diğer kurlara değer kaybettiğini göstermektedir.

Tabloda görüleceği üzere, piyasalardaki dalgalanmayı ölçen ve “korku endeksi” olarak da adlandırılan Volatilite Endeksi (VIX) 2020 yılında düştüğü halde, 2021 yılı başında yeniden yükselme eğilimine girmiştir.

Yılın son günlerinde koronavirüsün daha hızlı yayıldığı düşünülen mutasyonuna dönük haberler ise döviz kurları ve petrol fiyatlarında düşüşe neden olmuştur. Petrol fiyatları, ABD petrol stoklarının azalması, Brexit anlaşmasına ilişkin olumlu gelişmeler ve son olarak OPEC+ grubunun ek kesinti kararıyla yeniden yükselmiştir. Diğer gelişmiş ülke para birimleri karşısındaki değerini gösteren Dolar Endeksi (DXI) 89,5 olmuş; hem aşu, hem de teşvik paketi beklentileriyle ABD Doları değer kaybetmeyi sürdürmüştür. ABD'deki dinamikler ve dünyadan toparlanma işaretleri ile artan Euro/Dolar paritesi de 1,20'yi aşmıştır. Bu arada kripto para birimi Bitcoin'e ilginin son dönemde arttığı ve büyük yatırımcılardan altın varlıklarını bu alana taşımak ya da portföy çeşitlendirmek isteyenlerin bulunduğu izlenmekte; ancak halihazırda oynaklık göstermesi Bitcoin'e yatırımcı ilgisinin şu an için kalıcı olmadığı yorumlarına neden olmaktadır.

Küresel ticarete kayda değer oranda yükseliş, petrol fiyatlarında toparlanma, artan risk iştahı ile birlikte yükselen Morgan Stanley (MSCI) endeksleri ise son bir yılda dünya, GOÜ ve Türkiye için pozitif yönde hızlı değişimler ortaya koymuştur.

ABD: FED, istihdam odaklı yaklaşımını güçlendiriyor

ABD ekonomisi üçüncü çeyrekte ivme kazanmış ve yıllıklandırılmış bazda %33,4 oranında önemli bir büyüme kaydetmiştir. Geçen yılın aynı çeyreğine kıyasla ekonomideki daralma azalsa da sürmektedir. Yılın ikinci çeyreğinde ülke ekonomisi önceki yıla göre %9,1 daralmış ve bu oran yıllıklandırılmış hesaplamada %31,4 küçülmeye karşılık gelmişti.

ABD'de ekonomik faaliyetlerde hızlanma dikkat çekerken, göstergelerdeki karmaşık görünüm sürmektedir. Hizmetler Sektörü ve İmalat Sanayi PMI verileri önce beklentileri aşmış, ardından her iki gösterge de Kasım'da düşüş kaydetmiştir. Hizmetler sektörü PMI endeksi 55,9 düzeyiyle son altı ayın en düşük seviyesine gerilemiş durumdadır. Ülkede işsizlik oranı %6,7'ye gerilese de pandeminin işgücü piyasası üzerinde baskı kurmaya devam ettiği izlenmiştir. Kasım ayında ülkede yıllık TÜFE'nin %1,2 düzeyine ulaşması ülkede "bol paranın yavaş yavaş enflasyonu yukarı yönlü hareket ettirdiği" şeklinde yorumlanmıştır.

Seçim belirsizliği geride bırakılırken Başkan Trump tarafından sonuçlarda usulsüzlük yapıldığı iddiasıyla davaların reddedilmesi ile birlikte seçildiği resmi olarak açıklanan Biden'ın başkanlığı devralacağı tarih 20 Ocak 2021 olarak belirlenmiştir. Joe Biden'ın iç politikada istihdam ve eşitsizlikle mücadele başlıklarına yoğunlaşacağı açıklanmıştır. Nitekim pandemi öncesine kıyasla 10 milyon daha fazla olan işsizlikle başa çıkmak zorunda olan ülkede FED de yaz sonunda yeni enflasyon yaklaşımı çerçevesinde büyüme ve istihdam artışını gözetebilecekleri mesajını vermişti. FED, yılın son toplantısının ardından politika faiz oranını, işgücü piyasası tam istihdam koşullarına ulaşmaya ve enflasyon da %2 hedefinin bir miktar üzerine çıkıncaya kadar, bulunduğu düşük düzeylerde tutacağını yinelemiştir. Banka, varlık alım programında, aylık toplam 120 milyar ABD Doları alım hızının da hedeflerde önemli ilerleme sağlanıncaya kadar "en azından bu düzeyde" korunacağını açıklamıştır. FED üyelerinin 2020-2022 döneminde büyüme tahminlerini yukarı yönlü revize ettiği görülmüştür.

Son olarak, Cumhuriyetçiler ve Demokratların üzerinde anlaşmaya vardığı destek paketi (kurtarma paketi) ise ABD vatandaşlarına doğrudan ödeme ile küçük işletmelere ve bireylere yönelik ek mali destek adımları içermektedir. Demokratların Senato'da güçlenmesiyle teşviklerin artacağı beklentisi yükselmiştir.

AVRUPA: Ekonomi hız kaybetti, deflasyon sürüyor

ABD ekonomisinde karışık bir görünüm hâkim iken, Avrupa'da da salgın tedbirlerinin daha sıkı uygulanmasına bağlı olarak hizmetler sektörü başta olmak üzere ekonomik görünümde bozulma yaşanmaktadır. Euro Bölgesi, normalleşme adımları çerçevesinde üçüncü çeyrekte bir önceki çeyreğe kıyasla %12,5 oranında büyürken, 2019 yılının üçüncü çeyreğine kıyasla %4,3 daralmıştır.

Bölgede sanayi üretimi kademeli toparlanma kaydetse de pandemi öncesi seviyelerin altında seyretmektedir. Kasım'da Euro Bölgesi Hizmetler Sektörü PMI, kısıtlamaların etkisiyle aylık bazda 5,2 puan gerileyerek 41,7 seviyesine inmiştir. Ağustos ayından bu yana TÜFE endeksi deflasyona işaret etmekte olup son açıklanan verilere göre enflasyon %0,3 ile azalma göstermeye devam etmektedir. Esasen %2 enflasyon hedefi bulunan ECB, 2020 ve 2021 yılı enflasyon tahminlerini hedefin çok altında olmak üzere sırasıyla %0,2 ve %1 oranında tutmuştur.

Geçen dönemde negatif faiz politikasını (politika faizi %0 ve mevduat faizi -%0,5 seviyesinde) sürdüren ECB, yılın son toplantısında, ikinci dalga baskısı altındaki bölgeye yönelik ek bir destek adımı atmış ve Pandemi Acil Varlık Alım Programı'nı (PEPP) 500 milyar Euro genişleterek 1,85 trilyon Euro'ya çıkarmıştır. ECB, söz konusu programın en erken Mart 2022'de bitecek şekilde uzatıldığını açıklamıştır. Toplantının

ardından yaptığı açıklamada ECB Başkanı Christine Lagarde, salgında ikinci dalganın beklenenden daha güçlü seyrettiğini, Euro'nun değer kazanmasının da fiyatlar üzerinde aşağı yönlü baskı yaptığını belirtmiştir. Banka, Euro Alanı için 2020 yılı ekonomik daralma tahminini %8'den %7,3'e ve 2021 yılı için ekonomik büyüme tahminini de %5'den %3,9'a çekmiştir.

Bölgede Birleşik Krallık ile AB arasında Brexit gerilimi sürmüştü ancak taraflar, 24 Aralık 2020 tarihinde İngiltere'nin birlikten ayrılacağı 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla ticari ilişkileri belirleyecek koşullar üzerinde anlaşma sağlamıştır. Birleşik Krallık Uluslararası Ticaret Bakanı Liz Truss anlaşma sonrasında yaptığı açıklamada, "AB ile güçlü bir ticaret ilişkisine sahip olacağız ve bağımsız ticaret politikamız yoluyla dünya çapındaki ortaklarımızla ticaretimizi derinleştireceğiz" ifadelerini kullanmıştır. 2021 itibarıyla geçiş süreci sona eren Brexit'te taraflar arasında pazarlar ayrılırken; Birlik ile İngiltere arasındaki ticari ilişkilerin mevcuttaki vergi ve kota avantajı olmaksızın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarına göre devam etme riski yılın son günlerinde zorlukla imzalanan ticaret anlaşması ile bertaraf edilmiştir. Anlaşmalı ayrılığın hemen ardından Türkiye de en büyük ticari ortaklarından Birleşik Krallık ile Serbest Ticaret Anlaşması'nı 1 Ocak 2021 tarihinde geçerli olacak şekilde 29 Aralık 2020 tarihinde imzalamıştır.

Yılsonunda uzlaşılan Ortak Bütçe kapsamında ise Birliğin çevre dostu ve dijital dönüşümüne katkı sağlanması öncelikleri öne çıkmaktadır.

ÇİN: Benzersiz bir toparlanma içinde

Salgınla birlikte yılın ilk çeyrek döneminde %6,8 oranında keskin bir küçülme yaşayan ve sonraki çeyrekte yeniden büyümeye başlayan Çin ekonomisi, yılın üçüncü çeyreğinde özel tüketimin güçlü desteğiyle yıllık bazda %4,9 büyümüştür.

Ülkede, sanayi kârları Ekim'de %28,2 oranı ile 2017 yılı başından bu yana en yüksek hızda artış göstermiştir. Kasım ayında İmalat Sanayi PMI Endeksi 54,9, Hizmetler Sektörü PMI da 57,8 değeri ile ekonomideki toparlanmanın güçlü seyrettiğine işaret etmiştir. Aynı dönemde ihracat artışı hız kazanmış ve ihracat yıllık bazda %21,1 ile beklentilerin oldukça üzerinde yükselmiştir. Ancak büyümesi ağırlıkla ihracata dayalı ülke için Avrupa ve ABD'de salgın vakalarının yeniden artışa geçmesi risk oluşturmaktadır.

Öte yandan, pandemi öncesinde yaklaşık iki yıl boyunca küresel ekonomiyi önemli biçimde etkileyen ticaret savaşına rağmen Çin'in, ABD ile ticaret fazlasını artırdığı görülmektedir. İki süper güç, pandemiye karşın 2020 yılının ilk 11 ayında ikili ticareti %7 dolayında artırmış; Çin'in Kasım'da yıllık bazda ABD'ye ihracatı %46,1 ve ithalatı ise %37,2 oranında genişlemiştir. Ülkenin ABD ile ticaret fazlası 37,4 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Pekin - Washington gündeminde Faz 2 ticaret müzakereleri bulunurken, Çin'in ilk anlaşmada ortaya konan ABD'den ürün ve hizmet alımı taahhüdünün gerisinde olduğu izlenmektedir. Biden yönetiminin, ülkenin stratejik rakibi Çin'e yönelik olarak insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında daha aktif bir tutum benimsemesi beklenmektedir. Son olarak, Avrupa Komisyonu ile Çin arasında yatırım anlaşması imzalanması da yeni bir ABD - AB gerginliği endişesi yaratmıştır.

Diğer taraftan, geçtiğimiz aylarda Çin önderliğinde Asya-Pasifik'te yıllar süren görüşmelerin ardından kurulan 2 milyarı aşkın nüfuslu Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) Myanmar, Tayland, Laos, Vietnam, Kamboçya, Endonezya, Malezya, Brunei, Singapur, Filipinler, Çin, Güney Kore, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı kapsamaktadır. Küresel GSYH'nin yaklaşık %30'una sahip olduğu hesaplanan anlaşma taraflarının bu ortaklıklarının ABD ve Avrupa'nın bölge ticaretine olumsuz etkisi beklenirken Türkiye açısından da risk ve fırsatlardan bahsedilmektedir. Türkiye ayrıca yılsonunda Çin'e ilk ihracat trenini ulaştırmış ve Pekin yönetiminin büyük ölçekli "Kuşak ve Yol" girişimine desteğini sürdürmüştür.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER: Daha borçlu, daha kırılgan ve belki daha cazip olacaklar

Dünya Bankası, “Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu”nun Ocak 2021 sayısında gelişmekte olan ülke ekonomilerinin 2020'de ortalama %2,6 daralacağı, 2021'de %5 ve 2022'de %4,2 büyüyeceği tahmininde bulunmuştur.

GOÜ'ler için salgın döneminde büyük cari işlem açıkları, yüksek döviz borcu ve sınırlı uluslararası rezervler gibi kırılganlıklarda artış risk oluşturmaktadır. Bu ekonomilerdeki mevcut zorluklara bakıldığında; borçlanma ihtiyaçları, döviz borçlarında artış ve uluslararası sermayenin seçici tavrı öne çıkmıştır. Bir kısırdöngü içinde kredi notlarının gerilemesi ve ekonomilerinden sermaye çıkışlarının sürmesi beklentisi dile getirilmektedir. Öte yandan, son dönemde küresel piyasalardaki toparlanmanın temelinde, yabancı yatırımcıların GOÜ piyasalarına ilgisinin yeniden artması olduğu ifade edilmiştir. Şu an Çin dışında kalan ülkelere yatırımların zayıf seyrettiği ancak yabancı sermaye ilgisinin artarak sürebileceği ve GOÜ varlıklarına yatırımların 2021 yılı sonunda salgın öncesi seviyeye dönebileceği uzmanlarca yapılan değerlendirmeler arasındadır.

Çin ve Rusya geniş çaplı aşı geliştirme çalışmaları nedeniyle avantajlı iken kitlesel aşılama süreciyle birlikte Brezilya, Meksika, Endonezya ve Hindistan ilk toparlanacak ekonomiler arasında gösterilmektedir. Diğer taraftan başta Hindistan olmak üzere yüksek nüfus nedeniyle GOÜ'lerde aşı talebinin arzı geçmesi riskine dikkat çekilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü ve COVAX işbirliğiyle oluşturulan küresel dağıtım ağından yararlanacak olması nedeniyle düşük gelirli ülkelerin ise aşılama son sırada yer alacağı görülmektedir. Dünya Bankası ve IMF tarafından uygulanan Borç Ödemeleri Erteleme Girişimi (DSSI) de geçen süreçte bu ülkeler için sınırlı kalmış ve Kasım ayı itibarıyla 46 düşük gelirli ülkenin yaklaşık 5,7 milyar ABD Doları büyüklüğünde borcu ertelenmiştir.

PETROL FİYATLARI: Salgın öncesine geri döndü

Salgın ve jeopolitik risklerin etkisiyle dalgalanmakta olan petrol fiyatları da aşı çalışmalarındaki gelişmeler ve OPEC+ üretim kesintilerinden etkilenmiştir. Son dönemde 37 - 43 ABD Doları arasında seyreden Brent türü ham petrolün varil fiyatı böylece Aralık ayında 50 ABD Doları'nı aşmıştır. Son olarak Arabistan'ın günlük petrol üretiminde 1 milyon varil ek kesintiye gitmesiyle Brent petrol 55 ABD Doları'nı aşmıştır.

Uzmanlar, petrol piyasasında kısa vadede salgının seyri ve normalleşme sürecine geçiş ile Libya'daki gelişmeler, İran'a dönük yaptırımlar, BAE'nin üretim politikaları gibi konuların belirleyici olacağını değerlendirmektedir. Daha uzun vadede ise yenilenebilir enerji adımları ile iklim değişikliği önlemlerinin etkisi beklenmektedir. ABD'nin Paris İklim Anlaşması'na geri dönmesi beklentisi paralelinde Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) Başkanı Fatih Birol tarafından Aralık ayında yapılan bir açıklamada, böyle bir gelişme halinde çevreye duyarlı enerji yatırımlarına önemli bir destek verilmiş olacağı değerlendirilmiştir.

Bu arada fiyatlardaki düşüşle birlikte geçtiğimiz dönem petrol üretici ve ihracatçısı ülke ekonomilerinde zorluklar artmıştır. Son olarak, bu çerçevede uzun zamandır nakit sıkıntısı çektiği belirtilen Irak'ın Angola, Venezuela ve Ekvator'un ardından Çin'den de uzun vadeli petrol satış anlaşmaları karşılığında peşin ödeme alacağı açıklanmıştır. Irak'ta yaşanan mali zorluklar sosyal alana da genişleyebileceği gibi bölgedeki ekonomik ilişkiler ve diplomasi çerçevesinde Türkiye'yi de ekonomik ve politik anlamda etkileyebilecektir.

TÜRKİYE

Ekonomide Yeni Ekip, Yeni Rota ve Yeni Kararlar...

2020 yılının üçüncü çeyreğinde %6,7'lik bir büyüme ile önemli bir toparlanma sergileyen Türkiye ekonomisi, yılı Eylül ayında açıklanan Yeni Ekonomi Programı'nda (2021 - 2023 / Revize YEP) "iyimser senaryo" kapsamında ortaya konan %0,3'lük hedefe yakın biçimde tamamlayacak gözükmektedir. Salgın ortamında bu pozitif performansa karşın yıllık olarak son üç senedir potansiyel büyüme oranının gerilemekte olduğu (2018'de %3, 2019'da %0,9) ekonomide, yapısal sorunların kırılabilirliği artırdığı izlenmektedir.

Makroekonomik Göstergeler	2017	2018	2019	2020		
				1.Ç.	2.Ç.	3.Ç.
GSYH				1.Ç.	2.Ç.	3.Ç.
GSYH (milyar \$)	859	797	761	758	743	736
GSYH (milyar TL)(Cari Fiyatlarla)	3134	3758	4320	4400	4320	4700
Büyüme (%)	7,5	3,0	0,9	4,4	-9,9	6,7
Enflasyon				Eki.20	Kas.20	Ara.20
TÜFE (yıllık)	11,92	20,30	11,84	11,89	14,03	14,60
Yi-ÜFE (yıllık)	15,47	33,64	7,36	18,20	23,11	25,15
İşgücü Piyasası Verileri				Ağu.20	Eyl.20	Eki.20
İşsizlik Oranı (%)	9,9	12,9	13,1	13,2	12,7	12,7
İşgücüne Katılım (%)	53,1	53,0	52,3	49,5	50,5	50,0
Dış Ticaret Dengesi				Eyl.20	Eki.20	Kas.20
İhracat (milyar \$)	164,5	177,2	180,8	16,0	17,3	16,1
İthalat (milyar \$)	238,7	231,2	210,3	20,8	19,7	21,1
Dış Ticaret Açığı (milyar \$)	-74,2	-54,0	-29,5	-4,8	-2,4	-5,0
Ödemeler Dengesi				Eyl.20	Eki.20	Kas.20
Cari Açık (12 aylık) (milyar \$)	-40,6	-20,7	8,6	-27,5	-33,8	-37,9
Cari Açık/GSYH (%)	-4,7	-2,6	1,1			
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi						
Bütçe Dengesi/GSYH (%)	-1,5	-1,9	-2,9			
Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku				Ağu.20	Eyl.20	Eki.20
Toplam Borç (Milyar TL)	876	1067	1329	1810	1862	1934

Kaynak: TÜİK, TCMB, Hazine ve Maliye Bakanlığı

2020 yılına TL karşısında değerli döviz kuru, artan borçluluk ve yüksek işsizlik oranı başta olmak üzere önemli sorunlar eşliğinde giren Türkiye ekonomisi, daha ilk çeyrekte bu kez de iç ve dış piyasaları sert biçimde etkileyen koronavirüs salgınının kuşatması altında kalmıştır. Yılın ilk yarısında pandeminin etkisiyle adeta duran ekonomiyi canlandırmak hedefiyle benimsenen kredi ve para bazlı genişlemeci politikalar, yılın üçüncü çeyreğinde potansiyelin üzerinde bir büyüme ile sonuçlanmıştır. Yaz aylarında hızlı kredi genişlemesi ile kısa süreli canlanma yaşayan ekonomi, sonrasında soğutulmaya başlansa da, bazı sorunlar ortada kalmıştır. GOÜ'leri desteklemeye başladığı görülen küresel konjonktüre rağmen makro göstergelerdeki bozulmalar, yüksek seyreden enflasyonla mücadele hedefi ve reel sektörde artan kırılabilirliklerle birlikte 2021 yılının, yine zor bir yıl ve ekonomide geçiş dönemi olacağına işaret etmektedir.

Yılsonu itibarıyla, Türkiye'de koronavirüs salgınında vaka sayısı 2,1 milyonu aşmıştır. Geçtiğimiz çeyrek dönemde hükümet tarafından hem salgının sosyal ve ekonomik hayata artan etkilerini azaltmaya yönelik hem de ekonomide özellikle yerli ve yabancı yatırımcının güvenini yeniden tesis etmek amacıyla yeni kararlar alınmaya başlanmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kasım ayı içerisinde yaptığı çeşitli açıklamalarda; Türkiye'nin içinden geçtiği dönem dikkate alınarak ekonomide ve hukukta yeni bir reform dönemi başlatıldığı dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, hukuk devleti ilkesine önem verildiğini, yeni reform paketi

kapsamında ekonomideki yeni dönemin ruhuna uygun şekilde temel hakların korunmasından mülkiyet hakkının geliştirilmesine kadar pek çok uygulamanın ilgili tüm taraflarla istişare ederek hayata geçirileceğini; ekonomi politikalarının fiyat istikrarı, finansal istikrar ve makroekonomik istikrar olmak üzere üç başlıkta ele alınacağını dile getirmiştir.

Bu kapsamda alınan kararlar arasında, dezenflasyon sürecinin en kısıda sürede tesisi hedefiyle TCMB faizlerinin yükseltilmesi öne çıkmış; bununla birlikte akabinde “piyasa dostu” olarak nitelenen söylemler ve adımlarla döviz kuru bir miktar gevşemiştir. Yurtiçi döviz mevduatının yüksekliği, ödemeler dengesinde bozulma, ABD ve AB ile ilişkilerin seyri ise TL üzerinde baskı oluşturmayı sürdürmektedir.

Özellikle döviz cinsinden borçlanması artan Türkiye, dış borç konusunda Dünya Bankası'nın “2019 yılı Uluslararası Borç İstatistikleri Raporu”nda 440,9 milyar ABD Doları tutarı ile düşük ve orta gelirli 120 ülke arasında altıncı sırada yer almıştır. Türkiye'nin dış borç miktarı 2020 yılının ilk yarısında 421,8 milyar ABD Doları'na düştüğü halde Dolar cinsinden milli gelirden gerileme ile dış borç yükü (dış borç stoku/GSYH) yükselmiştir. 2021 yılında kamu ve özel kesimin toplamda 58,6 milyar ABD Doları dış borç ödemesi yapması beklenmektedir.

2020 yılında rezervlerinin negatif / açık pozisyona düşmesi kritik bir gelişme olarak algılanan TCMB'nin, son olarak şeffaf döviz alım ihaleleriyle rezerv artıracığı açıklaması önemli olmuştur. Dış açık finansmanı için Mart 2019'dan itibaren yerine konması zaman alacak, önemli miktarda rezerv satışı gerçekleştirildiği değerlendirilmektedir. TCMB'nin bu çerçevede geçen dönemde negatif seviyeye gerileyen net uluslararası rezervleri, 31 Aralık 2020 itibarıyla ise 13,5 milyar ABD Doları'dır. Toplam rezervler 93,2 milyar ABD Doları olup; brüt döviz rezervleri 49,9 milyar ABD Doları ve altın rezervleri karşılığı 43,2 milyar ABD Doları'dır.

Geçen dönemde ayrıca iç talebi kısıcı önlem olarak, kredi kartına taksit uygulamalarının sınırlandırılması gibi kararların yanı sıra bankaları kredi vermeye teşvik edici aktif rasyosunun kaldırılması ve zorunlu karşılık uygulamasının değiştirilmesi gibi düzenlemeler ile kredi musluklarının kısılması süreci hızlanmıştır. Bu tedbirlerin sonucu olarak Kasım'da kredi artış hızı yavaşlamıştır. Bankacılık sektöründe sorunlu krediler üzerinden kredi kapasitesinin daralmaya başladığı değerlendirilmeye başlanmıştır. Finans sektörünün tahsili gecikmiş alacakları, yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki yıla göre %13,6 oranında artışla 151 milyar TL olmuştur. TCMB'nin yakın izlemeye aldığı kredi tutarı ile birlikte krediler içinde tahsili geçmiş alacak oranının %14'ü aştığı hesaplanmaktadır. Kredi politikasında değişimle TL faizler bu kez yükselmeye başlamıştır.

Daha önce Türkiye için para politikasında kredibilitenin yeniden inşasının zaman alacağı görüşünü paylaşan uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch, sektördeki bu gelişmelere rağmen 2021 yılının Türk bankaları için muhtemelen zorlu geçeceği görüşünü açıklamıştır.

BDDK tarafından ayrıca yılsonuna ertelenen borçlar için altı aylık süre uzatımı, sorunlu bireysel kredilerin takibe alınma süresinde erteleme, gecikmeye giren bireysel ve ticari kredilerin donuk alacak olarak sınıflandırılması süresinin uzatılması gibi salgın tahribatına karşı önemli kararlar da alınmıştır.

İstihdam açısından ise; geçen dönemde geniş tanımlı işsiz sayısının 8 milyonu aştığı yönündeki açıklamalar kritik bir tablo ortaya koymaktadır. Cumhurbaşkanı kararıyla, salgın ile birlikte 2020 yılı Nisan ayında getirilen işten çıkarma yasağı ile kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresi de birden fazla kere uzatılmıştır. Diğer taraftan, işten çıkarma yasağı ve ücretsiz izin uygulaması, son olarak Ekim 2020 dönemi için %12,7 olarak açıklanan işsizlikte gerçek tabloyu görmeyi engellemekte; başta bir hizmetler sektörü krizi olarak ortaya çıkan salgının ve özel sektör nakit akışındaki bozulmaların etkisiyle işsizliğin 2021 yılında artması beklentileri dile getirilmektedir.

Geçtiğimiz aylarda Kredi Garanti Fonu (KGF) hükümet tarafından yeniden devreye sokulmuş, salgının ikinci dalgasında kapanma önlemlerinden kaynaklanacak finansman sorunlarının hafifletilmesi amacıyla esnafa ve hanehalkına yeni mali destekler açıklanmıştır. Bu kapsamda esnafa kira yardımı olarak verilecek hibenin 3 yıl içinde toplam 5 milyar TL'ye ulaşacağı açıklanmıştır. Ancak uzun zamandır KGF desteklerinin verimli hale getirilmesi ihtiyacı gündemde olup toplamında bütçe için önemli bir rakama ulaşan bu desteklerin uygulamada kapsamı dar ve belirsizliklerle dolu, etkisi de sınırlı bulunmaktadır.

Bir süredir Hazine'nin döviz ve altın borçlanması dikkat çekerken, yeni Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan'ın 2021 yılında yabancı para cinsinden iç borcun payının azaltılacağı açıklaması önemli olmuştur. Bakanlığın verilerine göre; 30 Kasım 2020 itibarıyla merkezi yönetim toplam borç stokunun %57'si döviz cinsi borçlardan oluşmaktadır. Ayrıca bütçe açığının hızla arttığı, bütçe dengesini destekleyen vergi gelirlerinin salgında ikinci dalga ile açılan yeni teşvik paketlerinin baskısı altında kalacağı da değerlendirilmektedir.

Ekonomide bahsi geçen strateji değişikliğinin yanı sıra gelişmekte olan ülke piyasalarına sermaye girişinin artmasıyla ödemeler dengesi krizine dair endişeler bir miktar azalmıştır. Ekonomik faaliyette yavaşlama beklentisi paralelinde cari açıkta gerileme beklenmektedir. ABD ve AB ile ilişkilerde kritik takvimin Mart 2021 civarına ertelenmesi de risk algısının azalması açısından ekonomiye kısa vadede destek verebilecektir. Öte yandan, artan petrol fiyatları ödemeler dengesi üzerinde baskı oluşturabilecek; salgının seyrine göre zamanla, gerileyen ihracat ve duraksayan turizmde yaşanacak olumlu gelişmelerle açık finansmanının yanı sıra istihdam da desteklenebilecektir. 2021'de Türkiye'nin yeniden bir seçim ortamına girmesi yüksek bir ihtimal olarak görülmesi de ekonomi için risk faktörü olarak ifade edilmektedir. Ekonomistler, hanehalkının düşen alım gücüne katkı sağlanması halinde ekonomide sürdürülebilir toparlanmadan bahsetmektedir. Bu doğrultuda fiyat istikrarı ve cari denge için verimlilik artışı, yüksek teknoloji geliştirme/uygulama adımları, eğitim ve hukuk reformu ile kamuda tasarruf ihtiyacına yönelik politikalar önem taşıyacaktır.

Dünya Bankası da “Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu”nun Ocak 2021 sayısında Türkiye ekonomisine ilişkin Haziran ayında 2020 yılı için %3,8'lik daralma olarak açıkladığı beklentisini, %0,5 oranında büyüme şeklinde revize etmiştir. Kuruluş, 2021 yılı için büyüme öngörüsünü ise “yeni salgın vakaları, beklenenden daha zayıf uluslararası turizm ile daha sıkı para politikası” gerekçesiyle %5'ten %4,5'e çekmiştir.

IMF, Ekim ayında açıkladığı “Dünya Ekonomik Görünüm Raporu”nda, Türkiye ekonomisinin büyüklüğünün, 2020 yılı sonunda üçüncü çeyrek sonundaki 736 milyar ABD Doları (yıllıklandırılmış) seviyesinden 649 milyar ABD Doları'na ineceği öngörüsünde bulunmuştur. Kuruluşun 2021 yılı GSYH tahmini de 652 milyar ABD Doları'dır. Bu senaryoda Türkiye'nin, 2021 yılında dünyanın en büyük 20 ekonomisi dışında kalacağı hesaplanmaktadır.

Dolayısıyla ekonomide kararlı politikalarla yapısal sorunların üzerine gidilerek sürdürülebilir büyüme sürecini başlatabilecek, dünyadaki değişimler çerçevesinde de yeni fırsatlar yaratabilecek politikalara ihtiyaç artmıştır. Dünyada öne çıkan bölgesel ekonomik ortaklıklar ve pazarların çeşitlendirilmesi gereksinimi salgınla hızlanan küresel tedarik zinciri konularında Türkiye için fırsatlar olabileceğinden bahsedilmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği içinde olduğu AB ile ilişkilerinde yapıcı diplomasi'nin ekonomi açısından da daha fazla öne çıktığı izlenmektedir. Küresel tedarik zinciri konusunda ise önümüzdeki yıllarda Çin'in alternatifi olma potansiyeli taşıyan Hindistan ve Vietnam gibi ülkelerin yanı sıra Türkiye de anılmaktadır.

Büyüme: Büyümede “V” tipi çıkış...

Salgın tahribatının ağır biçimde yaşandığı 2020 yılının ikinci çeyreğinde önceki yılın aynı dönemine kıyasla %9,9 küçülen Türkiye ekonomisi, üçüncü çeyrekte ise %6,7 oranında büyümüştür. Mevsim ve takvim

etkilerinden arındırılmış verilere göre; ikinci çeyrekte (çeyreklik bazda) %10,8 daralan ekonomi, üçüncü çeyrekte %15,6 oranında büyümüştür.

Üretim yöntemine göre GSYH'deki değişimlere bakıldığında ise yılın üçüncü çeyreğinde tüm sektörlerin (hizmetler sektörü 2,5 puan, sanayi 1,5 puan, tarım 0,8 puan ve inşaat sektörü 0,4 puan ile) büyümeye pozitif katkı vermesi dikkat çekmiştir.

TÜİK verilerine göre; Temmuz - Ekim 2020 dönemi beklentilerin üzerinde gerçekleşen büyümede ucuz kredilerle desteklenen hanehalkı tüketimi ve yatırımlardaki yüksek artış etkili olmuştur. GSYH'ye özel tüketim 5,4, yatırımlar 5,2 ve stok değişimi 5,1 puan katkı vermiştir. Ancak bu durum özellikle hanehalkının borçlanmasına ve ileride tahsilinde zorluklar yaşanabilecek kamu bankaları kredi hacminin artmasına neden olmuştur. Kamunun nihai tüketim harcamalarının katkısı 0,1 puan olurken net dış denge ihracattaki düşüşle birlikte büyümeyi 9,1 puan aşağıya çekmiştir. İhracattaki azalma ve ithalattaki artış ile dış ticaretin büyümeye net etkisinin tarihi en kötü seviyelerine çıktığı izlenmiştir.

Enflasyon: Üretici fiyatları ile aradaki makas açıldı

TÜİK verilerine göre; 2020 yılsonunda TÜFE'de artış %14,6 olmuş, Yeni Ekonomi Programı'nda enflasyonda %10,5 olarak ortaya konan hedefin üstünde kalınmıştır. TÜFE, Aralık'ta bir önceki aya göre ise %1,25 artmıştır. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) de bu dönemde yıllık bazda %25,15, aylık bazda %2,36 yükselmiştir.

Yıllık bazda en yüksek artış %28,12 ile çeşitli mal ve hizmet gruplarında olmuş, bu grubu %21,12 ile ulaştırma ve %20,61 ile gıda ve alkolsüz içecekler grupları takip etmiştir. Aylık bazda en yüksek artış ise %3,46 ile ev eşyası grubunda yaşanmış, onu %2,64 ile ulaştırma, %2,53 ile gıda ve alkolsüz içecekler grubu takip etmiştir.

TCMB'nin para politikasıyla etkileyebileceği kalemleri içeren çekirdek enflasyon da artışıdır. Eylül'de özel kapsamlı B çekirdek endeksi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE) bir önceki aya göre 1,11 puan artışla %14,52 ve C çekirdek endeksi (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkileri ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE) 0,99 puan artışla %14,31 olmuştur.

Uzmanlar emtia fiyatlarının da enflasyon üzerindeki olumsuz etkisinden bahsederken ana metallerdeki artışın dayanıklı tüketim mallarını, tarımsal emtianın da gıda fiyatlarını olumsuz etkilediğine dikkat çekmiştir. Tarım sektöründe iklim değişikliği ile kuraklık beklentisi diğer endişelerdir.

Para Politikası: Çoklu faiz yönteminden vazgeçildi

TCMB, yılın son çeyrek döneminde politika faizinde toplam 875 baz puan artış yaparak, faiz (haftalık repo) oranını %17 seviyesine çıkarmıştır.

Yılın son PPK Toplantısı'nın karar metninde TCMB, artan vaka sayıları nedeniyle getirilen kısıtlamaların, başta hizmetler sektörü olmak üzere iktisadi faaliyetin kısa vadeli görünümüne dair belirsizlik oluşturduğunu; salgın döneminde sağlanan yüksek kredi büyümesinin birikimli etkileriyle güç kazanan iç talebin de cari işlemler açığını artırdığını belirtmiştir. İç talep koşullarının, döviz kuru başta olmak üzere birikimli maliyet etkileri, uluslararası gıda ve diğer emtia fiyatlarındaki yükseliş ve enflasyon beklentilerindeki bozulmaya dikkat çeken TCMB, bozulmanın fiyatlama davranışları ve enflasyon görünümünü olumsuz etkilemeye devam ettiğini, bu doğrultuda 2021 yılsonu hedefi (%9,4) göz önünde bulundurularak, güçlü bir parasal sıkılaştırma yapılmasına karar verildiğini açıklamıştır. Banka bu çerçevede toplantıda politika faizinde 200 baz puanlık artış kararı almıştır. TCMB Ayrıca önümüzdeki

dönemde parasal duruşun sıklığının, enflasyonu etkileyen tüm unsurlar dikkate alınarak enflasyonda kalıcı düşüşe ve fiyat istikrarına işaret eden güçlü göstergeler oluşana kadar kararlılıkla sürdürüleceğini vurgulamıştır.

Bankanın “2021 yılı Para ve Kur Politikası”nı açıkladığı basın toplantısında ise temel politika aracının bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı olmaya devam edeceği; TCMB'nin, kurların düzeyini ya da yönünü belirleme amaçlı döviz alım satım işlemi gerçekleştirmeyeceği; swap işlemlerinin azalarak da olsa devam edeceği belirtilmiştir. Ağbal, güçlü sermaye girişlerinin ve ters dolarizasyonun olumlu etkiler yaratacağına işaret etmiştir.

Dış Ticaret: Açık katlanıyor

TÜİK tarafından açıklanan verilere göre; Kasım ayında ihracat, bir önceki yılın aynı ayına göre %0,9 azalarak 16,1 milyar ABD Doları olurken, ithalat %15,9 artışla 21,1 milyar ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı ayda dış ticaret açığı yıllık bazda %153,5 yükselerek 5 milyar ABD Doları olmuştur.

TÜİK ile Ticaret Bakanlığı ortak istatistiklerine göre ise; yılın ilk 11 ayında ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre %8,3 azalarak 151,7 milyar ABD Doları, ithalat ise %3,5 artarak 197 milyar ABD Doları olmuştur. Ocak - Kasım dönemi dış ticaret açığı, bir önceki yılın aynı dönemine göre %82,5 artış göstermiştir.

Kasım ayında ihracatta ilk sırayı 1,5 milyar ABD Doları ile Almanya almış; onu sırasıyla 1 milyar ABD Doları ile İngiltere, 953 milyon ABD Doları ile Irak, 905 milyon ABD doları ile ABD ve 800 milyon ABD Doları ile İtalya takip etmiştir. Bu ülkelere ihracat, toplam ihracatın %32,7'sini oluşturmuştur. İthalatta da ilk sırayı Almanya 2,3 milyar ABD Doları ile almış; 2,2 milyar ABD Doları ile Çin onu takip etmiştir. İthalatta ilk beş içindeki diğer ülkeler 1,7 milyar ABD Doları ile Rusya, 1,6 milyar ABD Doları ile İsviçre ve 952 milyon ABD Doları ile İtalya olmuştur. Bu ülkeler toplam ithalattan %41,8 pay almıştır.

Bu arada, 2020 yılının son günlerinde Türkiye ile İngiltere arasında 1 Ocak 2021 itibarıyla yürürlüğe girecek serbest ticaret anlaşması T.C. Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve İngiltere Ticaret Bakanı Liz Truss arasında imzalanmıştır. Bakan Pekcan, tarım ve sanayi sektörlerini kapsayan anlaşmanın 2,4 milyar ABD Doları kaybı engelleyeceğini ve hizmet sektörünü de içermesi için çalışmaların devam ettiğini açıklamıştır.

Ödemeler Dengesi: Yabancı sermaye girişi yeniden başladı

TCMB tarafından açıklanan Ödemeler Dengesi İstatistikleri'ne göre; Kasım ayında cari açık 4,1 milyar ABD Doları olmuştur. Cari işlemler açığı 2019 yılının Kasım ayına göre 4 milyar 48 milyon ABD Doları artış sergilemiştir. Bu gelişmede, dış ticaret açığındaki 2,9 milyar ABD Doları tutarındaki artışın yanı sıra taşımacılık ve seyahat gelirindeki azalışa bağlı olarak hizmetler dengesi kaynaklı net girişlerin 1,5 milyar ABD Doları azalması etkili olmuştur. Böylece 12 aylık cari işlemler açığı, 37,9 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Altın ve enerji hariç cari işlemler hesabındaki fazla, 2019 yılının Kasım ayında 4,1 milyar ABD Doları iken 2020 yılının aynı ayında 632 milyon ABD Doları'na gerilemiştir.

Aynı dönemde net portföy yatırımları 1,3 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede yurtdışı yerleşiklerin hisse senedi piyasasında 1,2 milyar ABD Doları, devlet iç borçlanma senetleri piyasasında 607 milyon ABD Doları net alış yaptığı görülmektedir. Doğrudan yatırımlar ise 299 milyon ABD Doları tutarında gerçekleşmiştir.

Yurtdışından sağlanan kredilerle ilgili olarak; bankalar, hükümet ve diğer sektörler sırasıyla 629 milyon ABD Doları, 35 milyon ABD Doları ve 191 milyon ABD Doları net geri ödemede bulunmuştur.

Resmi rezervler Kasım ayında 145 milyar ABD Doları azalmış, net hata ve noksan kalemi de 3 milyar ABD Doları fazla vermiştir.

Bütçe Dengesi: Vergi gelirleri destekleyici...

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın verilerine göre; Ekim ayında 4,9 milyar TL açık veren merkezi yönetim bütçesi, Kasım'da 13,4 milyar TL fazla vermiştir. Bu gelişmelerle yıllık olarak bütçe açığı %42,1 genişleyerek 132,1 milyar TL olmuştur. Ocak-Kasım 2019 döneminde 2,8 milyar TL fazla veren faiz dışı denge ise bu yılın aynı döneminde 3 milyar TL açık vermiştir.

Kasım ayında bütçe gelirleri yıllık bazda %31,8 artışla 109,7 milyar TL, bütçe harcamaları da %27,5'lik yükselişle 96,3 milyar TL olmuştur. Vergi gelirleri geçen yılın aynı dönemine kıyasla %35,3 artarak 99,3 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede öne çıkan gelişmeler olarak; ÖTV gelirleri, içerisinde önemli paya sahip olan motorlu taşıtlar kaleminden büyük destek olarak %51,3 artışla 21,2 milyar TL; ithalattan alınan KDV geliri de artan ithalatın yanı sıra döviz kurlarında yaşanan yükselişin etkisiyle %80,4 artışla 17,6 milyar TL olmuştur. Kasım'da bütçe harcamalarındaki yükselişte ise salgınla ekonomik mücadelede uygulamaya konan Hazine desteklerinin de etkisiyle 34,1 milyar TL'ye yükselen cari transferler öne çıkmıştır. Faiz giderleri Kasım'da geçtiğimiz yılın aynı dönemine kıyasla %27,2 artarak (%53'ü iç borç faiz ödemesi olmak üzere) 9,5 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

İstihdam: İşgücüne katılımda kayıp sürüyor

TÜİK'in verilerine göre; Türkiye genelinde Ekim dönemi işsizlik oranı, yıllık bazda 0,7 puan azalarak %12,7 olmuştur. Ülkedeki işsiz sayısı 4 milyon 5 bin kişi olarak açıklanmıştır.

İşgücüne katılım oranı, geçen yılın aynı dönemine göre 3 puan azalarak %50 düzeyine inmiş, toplam istihdam 896 bin kişi gerilemiştir. İşgücüne katılım oranında bir süredir artan gerileme ve iş bulma ümidini kaybeden çalışma çağındaki nüfustaki büyük artış, bu grubu hesaplamanın dışına iterek işsizlik oranını aşağıya çekmektedir.

Tarım dışı işsizlik oranı 0,9 puanlık düşüşle %14,9 olurken, 15-24 yaş grubunu içeren gençlerde işsizlik oranı 0,4 puanlık düşüşle %24,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde istihdam edilenlerin %17,6'sı tarım, %20,3'ü sanayi, %6,4'ü inşaat, %55,7'si ise hizmet sektöründe yer almıştır. Mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı da %12,9'dur.

Ayrıca salgın önlemlerinin de etkisiyle iş aramadığı için işsiz sayılmayan grupta artış yaşanmakta; fiilen iş başında olmasa da kısa çalışma ödeneğinden yararlanan ve nakdi ücret desteği ile ücretsiz izne ayrılanlar da istihdama dâhil edilmektedir. Mevsimlik ve zamana bağlı eksik çalışanlar ile çalışmaya hazır olduğu halde son dört haftadır iş başvurusu yapmadığı için işgücünde yer almayanların işsiz sayısına dâhil edilmesi ile hesaplanan "geniş tanımlı işsizlik oranı" artmaktadır.

Güven Endeksleri: Ekonomik güven düşüştü...

Ekonomik Güven Endeksi Kasım ayındaki 89,5 seviyesinden Aralık ayında 86,4 değerine düşmüştür. Bu durum, hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörü güven endekslerindeki düşüşlerden kaynaklanmıştır. Sektörel Güven Endeksleri Aralık ayında bir önceki aya göre sırasıyla hizmet sektöründe %9,2, perakende ticaret sektöründe %7,8 ve inşaat sektöründe %7,2 azalmıştır. Reel kesim güven endeksi ise Aralık'ta bir önceki aya göre 3 puan artarak 110,4'e yükselmiştir.

TÜİK Tüketici Güven Endeksi ise bu dönemde yatay seyrederek 80,1 düzeyinde kalmıştır. TÜİK, bir süre önce endekste hesaplama yönteminden "işsiz sayısı beklentisi" ile "tasarruf etme ihtimali beklentisi"ni

çıkarmış, yerlerine “hanenin mevcut maddi durumu” ve “yeni dayanıklı tüketim malı satın alma düşüncesi”ni eklemiştir.

(Endekslerin 100'ün altında olması güvensizliğe, 100'ün üstü ise iyimser duruma işaret etmektedir.)

Kredi Notu ve Risk Primi: CDS priminde iyileşme yaşandı

Uluslararası yatırım ve borçlanma açısından önem taşıyan kredi notları ile CDS - Kredi Temerrüt Risk Primi, Türkiye ekonomisi üzerinde baskı oluşturmayı sürdürmektedir.

Ülke kredi notu, uluslararası kredi derecelendirmesi yapan üç büyük kuruluş nezdinde yatırım seviyesinin altında bulunmaktadır. Fitch Ratings, Ağustos ayında Türkiye'nin kredi notunu "BB-" olarak teyit ederken, not görünümünü "durağan"dan "negatif"e çevirdiğini açıklamıştır. Aralık ayında yapması gereken açıklamayı öne çeken Moody's Eylül ayında Türkiye'nin kredi notunu "B1"den "B2"ye düşürmüş ve not görünümünü "negatif" olarak açıklamıştır. Standard&Poor's (S&P) tarafında ise Türkiye'nin kredi notu "B+", kredi görünümü “durağan”dır.

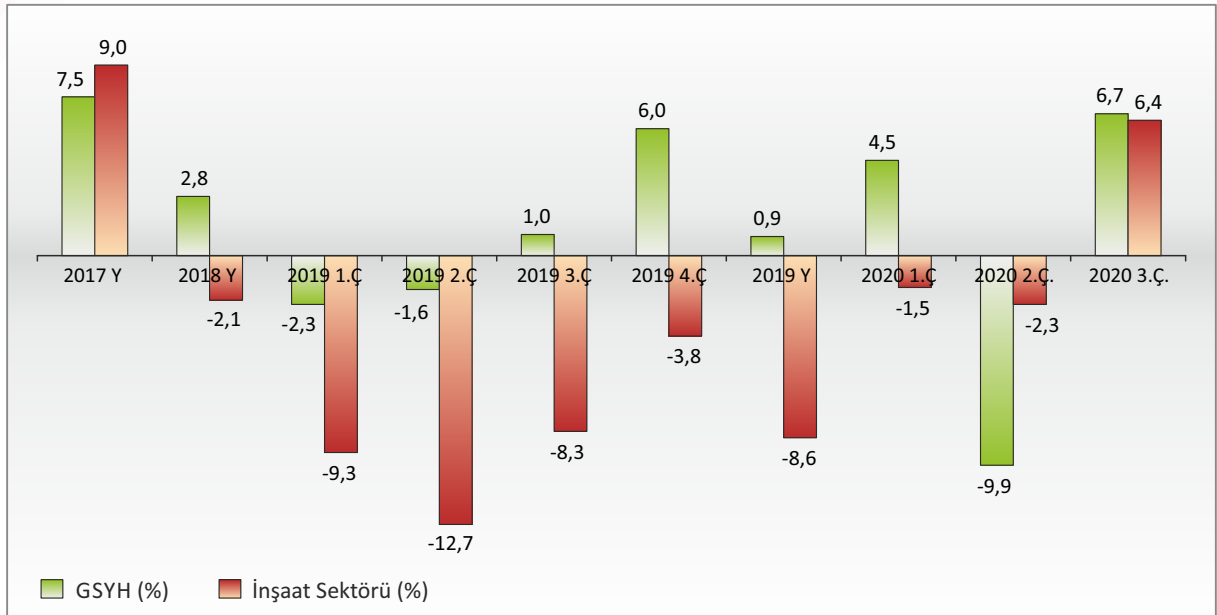
Türkiye'nin Eylül ayında 570 baz puana kadar yükselen 5 yıllık CDS priminin, yılın son çeyreğinde dış borç maliyetine yansıyan kritik seviye olarak gösterilen 300 puanın altına düşmesi (4 Ocak - 299 baz puan) ise oldukça olumlu olmuştur.

İNŞAAT SEKTÖRÜ

Kalıcı Büyümenin Önünde Engeller Mevcut

Gerek yapısal, gerek yurtiçi ve yurtdışı ekonomik gelişmelerin etkisiyle 2018 yılından itibaren küçülen inşaat sektörü, pandemi yılı 2020'nin üçüncü çeyreğinde yeniden büyümeye başlamıştır. TÜİK verilerine göre; son olarak 2020 yılının Nisan - Haziran döneminde %2,3 daralan sektör, üçüncü çeyrekte %6,4 büyüme kaydetmiştir. Bu gelişme, normalleşme adımlarıyla yaz döneminde ekonomide başlayan canlanmanın yansımalarına işaret etmekte ve özellikle konut satışlarına yönelik cazip kredilerin etkisini göstermektedir.

GSYH ve İnşaat Sektöründe Büyümenin Seyri (% puan)

Kaynak: TÜİK

Salgının ülkemizde görülmesiyle birlikte, altyapı başta olmak üzere inşaat ihalelerinde gerileme hızlanmış, yatırımlar durma noktasına gelmiştir. TÜİK'in yılın ikinci çeyrek dönemine ait GSYH verileri de inşaat ve makine-teçhizat yatırımlarını içeren toplam gayrisafi sabit sermaye yatırımlarında %6,1 oranında daralma yaşandığını göstermektedir. Üçüncü çeyrek dönemde ise inşaat yatırımlarının bir önceki yılın aynı dönemine göre %14,7 arttığı açıklanmıştır. Yatırım artışı ve bu çerçevede büyümenin lokomotifini inşaat sektöründe yeniden canlanma görülmesi ekonominin geneli için önem taşımaktadır. İnşaat sektörü istihdam potansiyeli ve 200'ü aşkın alt sektöre yarattığı talep ile ekonomiyi önemli ölçüde etkilemekte olup, bu özelliğiyle, krizlerde daralma ve ardından toparlanmanın öncelikli başladığı sektör olmasıyla dikkat çekmektedir.

TÜİK'in Ekim 2020 dönemi verilerine göre; ülkede istihdam edilen kişi sayısı inşaat sektöründe artmış (110 bin), tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde ise gerilemiştir. Sektörde, özellikle geçen yıl daralan istihdam hacminde yeniden artış olmuş ve istihdam edilen kişi sayısı 1,7 milyonu aşmıştır. Bu rakamlarla ekonomide istihdam edilenlerin %6,4'ü inşaat sektöründe yer almıştır. 2020 yılı başında bu oran 1,4 milyon kişiyle %5,2 olarak açıklanmıştır.

İnşaat Sektörü Temel Göstergeler

	2019 - 3.Ç.	2020 - 3.Ç.	Değişim (%)
GSYH Büyüme (%)	1,0	6,7	
İnşaat Sektörü Büyüme (%)	-8,3	6,4	
İnşaat Sektörü Güven Endeksi (Aralık)	68,9	73,3	6,4
Yapı Ruhsatı Sayısı (adet) (kümülatif)	180.763	357.807	97,9
Yapı Kullanım İzin Belgesi Sayısı (adet) (kümülatif)	545.006	423.733	-22,3
İlk El Konut Satışları (adet) (kümülatif) (Kasım)	436.202	432.842	-0,8
Konut Kredileri Hacmi (milyar TL) (Kasım)	194,8	279,5	43,5
Konut Kredisi Faiz Oranları (% - yıllık) (Aralık)	12,64	18,71	

Kaynak: TÜİK, BDDK, TCMB

Öte yandan, sektörde gözlenen büyümenin gelecek dönemde korunabilmesinin önünde, salgının neden olduğu belirsizliklerle birlikte bazı temel sorunlar ve riskler bulunmaktadır. Nitekim, döviz kuru - enflasyon - faiz sarmalı, küresel gelişmelerin ekonomi üzerindeki etkisi, 2018 yılından bu yana inşaat sektöründe sorunları daha belirgin hale getirmiştir.

Sektörde borçluluk oranları yükselmiş durumdadır. Ekim 2019'da başlayan ve büyük şirketlerin bankalara kredi borçlarının yeniden yapılandırılmasını içeren süreçte, yapılandırma yıllık 19,5 milyar TL büyüklüğüne ulaşmış ve bunun yaklaşık 2,3 milyar TL'lik kısmını inşaat sektörü temsil etmiştir.

Ayrıca yükselmeye başlayan faiz oranları, iç ve dış piyasalardaki gelişmeler paralelinde dalgalı bir seyir izleyen döviz kuru da sektördeki fonlama maliyetlerini artırmıştır. Yapım işlerinde ağırlıklı olarak kullanılan çimento, akaryakıt, demir, bitüm, boru gibi malzeme fiyatlarında son iki yıldır yüksek artışlar izlenmiştir.

Ekim ayı itibarıyla bakıldığında, TÜİK İnşaat Maliyet Endeksi yıllık olarak 2018'de %37,5, 2019'da %4,3 ve 2020'de %19,5 yükseliş sergilemiştir. Endeks kapsamında son bir yılda malzeme endeksi %22, işçilik endeksi %14 artmıştır. Böylece inşaat maliyetleri son 16 ayın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Endeks Ekim 2020'de bir önceki aya göre ise %3 yükselmiştir.

Diğer taraftan, ekonomi yönetiminden artan maliyetler karşısında fiyat farkı uygulaması talep eden sektörde, Nisan ayında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile salgının neden olduğu yüklerin

projelerde süre uzatımı ve fesih imkânı ile hafifletilmesi için önemli bir adım atılmıştır. Ancak geçen zaman zarfında, süre uzatımı talepleri genelinde benimsenen olumlu yaklaşımın fesih taleplerinde söz konusu olmadığı görülmüştür. Ödeneklerdeki sıkıntılar ve maliyet artışları çerçevesinde fesih uygulamasına duyulan ihtiyaç artmıştır. Sözleşme feshi gerçekleştirmek isteyen firmalara bu hakkın kullanılabilmesi imkânı verilmesi halinde sektördeki mevcut sorunlarla artan kayıpların bir miktar sınırlandırılabilceği değerlendirilmektedir.

Salgında ikinci dalganın kuvvetlenmesiyle devreye alınan kısıtlama önlemleri inşaat faaliyetlerine de olumsuz yansımıştır. Öne çıkan göstergelerden biri olarak; sektörde faaliyet, güven ve beklenti seviyesini ölçmeyi hedefleyen İMSAD İnşaat Malzemeleri Sanayi Bileşik Endeksi'nde beş aydır süren hızlı artışın Kasım'da yavaşladığı görülmüştür. Endeksteeki gelişmede, mevsimselliğin yanı sıra salgında ikinci dalga kapsamında alınan kısıtlamaların sektörde sanayi faaliyetlerini olumsuz etkilediği izlenmiştir. Aylık bazda 0,23 puan gerileyerek 74,28 puana inen endeksin bileşenlerinden Faaliyet Endeksi 0,8 puanlık sınırlı artış gösterirken, Güven Endeksi 0,22 puan gerilemiştir. Beklenti Endeksi'nde düşüş (0,2 puan) Ekim'in ardından Kasım'da da sürmüştür, önümüzdeki üç aya ilişkin alınan yurtiçi siparişlerinde hissedilir bir düşüş gözlemlendiği ve ihracat siparişlerinin de uzun süre sonra düşüş gösterdiği açıklanmıştır.

TÜİK'in, sektörün genelinde mevcut ve gelecek döneme ilişkin iyimserliği ölçen Sektörel Güven Endeksi'nde ise Kasım - Aralık 2020 döneminde düşüş yaşanmıştır. İnşaat Sektörü Güven Endeksi Aralık ayında 79'dan 73,3 değerine gerilemiştir. Bu kapsamda gelecek üç ayda toplam çalışan sayısı beklentisi alt endeksi %5,7 düşüşle 90 olmuştur. Sektörde Aralık ayında girişimlerin %72,6'sı faaliyetlerini kısıtlayan en az bir temel faktör bulunduğunu belirtmiş; bu faktörler arasından "finansman sorunları" Kasım ayında %42,7 ve Aralık ayında %41,2, "talep yetersizliği" de Kasım ayında %34,2 iken Aralık ayında %37,2 oranında pay almıştır.

Mevcut tabloda, sektörde zor bir kışa girildiği değerlendirilmektedir. Önümüzdeki çeyrek dönemde salgının seyri ve paralelinde ortaya çıkacak piyasa koşullarındaki gelişmelerin önemi artacaktır. Jeopolitik sorunlarda artış eğilimi, döviz kurlarının yüksek seyri ve faiz artışları sektör üzerinde risk oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, sektörde son yıllarda öne çıkan kamu - özel işbirliği (KÖİ) modeline yönelik yüksek maliyet eleştirileri geçen dönemde artmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Karaismailoğlu, TBMM Genel Kurul 2021 Yılı Bütçe Görüşmeleri'nde yaptığı konuşmada, 2003 yılından bu yana toplam 215 milyar TL'lik KÖİ projesi başlatıldığını ve söz konusu yatırımların %86'sının tamamlandığını kaydetmiştir. Öte yandan, öne çıkan yatırım projeleri olan şehir hastanelerinin artık bu model dışında bütçe kaynaklarıyla yapılacağı belirtilmiştir. Büyük altyapı projelerinin KÖİ modeliyle hayata geçirilmesi ülkemizin kalkınması açısından önemli katkılar sağlamakta iken, bununla birlikte bu yatırımlarda projelerin ülkemizin kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirecek biçimde kurgulanması önemlidir. Türk müteahhitlik firmaları da yurtiçindeki deneyimlerini yurtdışı pazarlara taşıyarak bu ülkelerde aynı zamanda yatırımcı olmuştur.

Konut Segmenti: Yabancıya satışlar destekleyici oldu

Konut satışları, kamu bankaları öncülüğünde düşük faiz ortamında başlatılan cazip koşullu kredi kampanyaları ile yaz döneminde ivme kazanmıştır. TÜİK'in Konut Satış İstatistikleri'ne göre; ülke genelinde gerçekleşen tüm satışlarda, Haziran-Temmuz döneminde büyük yükseliş yaşanmış ve satışlar, Temmuz ayında 229 bin 357 ile zirve de yapmıştır. Satışlar Eylül ayından itibaren faiz avantajının sona ermesiyle önce hız kesmiş, ardından ise gerilemeye başlamıştır. Döviz kurundaki dalgalanma nedeniyle girdi maliyetlerinde oluşan artış fiyatlara yansımış, ayrıca faizlerin yükseliş eğilimine girmiş olmasıyla konut alanında talebin ötelenmeye başladığı izlenmiştir. Öte yandan, son yıllarda düşüş eğilimi gösteren uluslararası doğrudan yatırımlar kapsamında Türkiye'den konut alımının ekonomiye istikrarlı katkı sağladığı dikkat çekmektedir.

Aylık Konut Satışları (Adet)

	Kasım			Ocak - Kasım		
	2019	2020	Değişim (%)	2019	2020	Değişim (%)
İpotekli Satışlar	43.911	24.450	-44,3	282.230	558.706	98,0
İlk satış	13.705	8.822	-35,6	96.956	179.065	84,7
İkinci el satış	30.206	15.628	-48,3	185.274	379.641	104,9
Diğer Satışlar	94.461	88.033	-6,8	864.425	834.629	-3,4
İlk satış	35.204	27.836	-20,9	339.246	253.777	-25,2
İkinci el satış	59.257	60.197	1,6	525.179	580.852	10,6
Toplam Satışlar	138.372	112.483	-18,7	1.146.655	1.393.335	21,5
İlk satış	48.909	36.658	-25,0	436.202	432.842	-0,8
İkinci el satış	89.463	75.825	-15,2	710.453	960.493	35,2
Yabancılara Satışlar	3.998	4.962	24,4	45.483	36.385	-20,0

Kaynak: TÜİK

İpotekli satışlardaki gerilemenin etkisiyle, Ağustos ayında aylık, Eylül ayında da aylık ve yıllık bazda düşüşler görülmüştür. Konut satışlarındaki gerileme Ekim ayında %16,3 ve Kasım ayında da %18,7 düzeyinde devam etmiştir. Rapor yayıma hazırlanırken TÜİK tarafından açıklanan Aralık 2020 verileri, konut satışlarının, yılın son ayında 2019 yılı Aralık ayına göre %47,6 düştüğünü; yıl genelinde ise 2019 yılına göre %11,2 artarak, yaklaşık 1,5 milyona ulaştığını ortaya koymuştur.

TCMB'nin 18 Aralık 2020 verilerine göre; tüm bankalar ortalaması itibarıyla konut kredisi faizi yıllık 18,71 olmuştur. Bu oran kampanyalar neticesinde Temmuz ayında ortalama %9,11'e kadar düşmüştü.

Kasım 2020'de 112 bin 483 olan toplam konut satışlarının %21,7'sini ipotekli satışlar oluşturmuştur. İpotekli konut satışları bir önceki yılın aynı ayına göre %44,3 azalış göstererek 24 bin 450 olmuştur. Sektöre ve dolayısıyla ekonomiye doğrudan katkısı yüksek olan ilk el satışlardaki düşüş de dikkat çekicidir. İlk defa satılan konut sayısı, bir önceki yılın aynı ayına göre %25 azalarak 36 bin 658 olarak kaydedilmiş, ilk el satışlar toplam konut satışları içinden %32,6 pay almıştır.

Yabancılara yapılan konut satışları ise bir önceki yılın aynı ayına göre Kasım'da %24,4 artmış ve yılın ilk 11 ayında toplam 36 bin 385 konuta ulaşmıştır. Türkiye'den en fazla konut alımını gerçekleştiren kişiler sırasıyla Irak, İran ve Rusya Federasyonu vatandaşları olmuştur.

TCMB'nin Ödemeler Dengesi İstatistikleri'ne göre; yurtdışı yerleşiklerin Türkiye'den konut alımının büyüklüğü 2019 yılında 4,9 milyar ABD Doları iken, bu yılın ilk 9 ayında 2,9 milyar ABD Doları ile sınırlı kalmıştır. Yabancıların konut edinmesinin kolaylaştırılması ve TL'de değer kaybı yaşanmasının etkisiyle 2014 yılından bu yana yıllık 4 - 6 milyar ABD Doları seviyelerinde seyreden gayrimenkul alımları, cari açığın finansmanı açısından kayda değer bir kalem halini almıştır. 2018 yılında 5,9 milyar ABD Doları'na kadar yükselen yabancıların gayrimenkul alımlarının boyutu, 2006 yılından bu yana toplam 51,6 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Bununla birlikte, PwC ve Urban Land Institute (ULI) işbirliği ile hazırlanan "Gayrimenkulde Gelişen Trendler Avrupa Raporu" ülkemizden İstanbul'un kent sıralamasında halen 30. sırada olduğuna işaret etmekte ve gayrimenkul alanında Türkiye'nin geleceğin yakından takip edilen kentlerine sahip olması için sosyo-ekonomik ve politik alanlarda atılması gereken adımlar bulunduğunu belirtmektedir.

"Markalı konut" olarak da adlandırılanlar için Yeni Konut Fiyat Endeksi sonuçlarını açıklayan REIDINGYODER de Kasım ayında, bu satışların %8,75'lik (son 6 aylık ortalama %7) kısmının yabancı yatırımcılara yapıldığını açıklamıştır.

Endekste tüm satışlar kapsamında konut fiyatlarında bu dönemde aylık %0,35, yıllık %8,03 ve endeksin başlangıç dönemi olan 2010 yılı Ocak ayına göre ise %103,2 oranında artış da ortaya konulmuştur. REIDIN-GYODER Ayrıca stok erime hızını bu ayda %6,11 olarak açıklamıştır. Endekste Nisan ayında küresel salgının etkisiyle 1,81'e inen stok erime hızının Mayıs'ta 3,79'a ve banka kredisi kullanımının artmasıyla Temmuz'da %11,78'e çıktığı, ardından Ağustos'ta bu oranın %9,44 olduğu açıklanmıştır.

Kalite etkisinden arındırılmış fiyat değişimlerini izlemek amacıyla hesaplanan TCMB Konut Fiyat Endeksi (KFE) ise Ekim 2020'de bir önceki aya göre %2,2 artarak 149,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2019 yılının aynı ayına göre %29,2 yükselen KFE, bu dönemde reel olarak %15,5 artış kaydetmiştir. Aynı dönemde inşaat maliyetlerindeki artışın yıllık %20 dolayında olduğu da dikkat çekmektedir. Konut fiyatlarındaki artışın özellikle Haziran - Ağustos 2020 satışlarıyla birlikte piyasada hareketlilik yarattığı ve yeni inşaat yapımını teşvik ettiği değerlendirilmiştir.

Yeni projelerde frene basan sektörde, yeni inşaat ruhsatı alımında son aylarda bir artış izlenmiştir. TÜİK'in Ocak - Eylül 2020 dönemi Yapı İzin İstatistikleri'ne göre; yapı ruhsatı verilen daire sayısı 2019 yılının genelinde 305 bin 938 iken 2020 yılının ilk 9 ayında 357 bin 807 olmuştur. Bu gelişmede, 2019 yılında sektörün içinde bulunduğu zor şartlarda verilen ruhsat sayısının zaten düşük olması (baz etkisi), Anadolu'daki TOKİ projeleri ve süresi dolan ruhsatlar için yeniden başvuruların yapılması şeklinde üç temel değişkenin etkisi izlenmiştir.

Konut Stokunda Durum (Adet)

	İnşaat Ruhsatı	Yapı Kullanım İzin Belgesi	İlk El Konut Satışı	Konut Stokuna Eklene (kümülatif)
2013	839.630	726.339	529.129	197.210
2014	1.031.754	777.596	541.554	433.252
2015	897.230	732.877	598.667	567.462
2016	1.000.368	753.131	631.686	688.907
2017	1.405.447	833.517	659.698	862.726
2018	663.200	893.544	651.572	1.104.698
2019	305.938	734.373	511.682	1.327.389
2020/9 aylık	357.807	423.733	359.208	1.391.914

Not: TÜİK'in 2018 ve 2019 yıllarına dönük yaptığı revize yansıtılmıştır.

Sektörde yapı kullanım izin belgesine geçiş ise hız kesmeye devam etmiştir. 2019 yılında 734 bin 373 konut için yapı kullanım izin belgesi alınmış iken bu sayı 2020 yılı ilk 9 ayında 423 bin 733 olmuştur. Geçtiğimiz aylarda sektörün konut alanında çalışan firmalarını destekleyen düşük faizlerin ve uygun koşullu kampanyaların daha çok ikinci el satış/devir üzerinde olumlu etkisi izlenmiştir. Ancak bir yandan da yeni inşaatların tamamlanarak kullanıma sunulması nedeniyle stok büyüme hızında bir yavaşlamadan bahsedilmektedir. Türkiye'de 1,3 milyonluk konut stoku bulunduğu hesaplanmaktadır.

Finansal gelişmelerden çok etkilenen gayrimenkul alımları, genel ekonomik durum ve güven konusuyla da yakından ilgilidir. Bu çerçevede konut alanında 2021 yılında talepte daralmanın daha belirgin olmasından endişe edilmektedir.

Öte yandan, en temel ihtiyaç olan yapı güvenliğinin geliştirilmesi de ihmal edilmemesi gereken bir konu olarak gündemdeki erini korumaktadır. Yaşanan İzmir depreminin ardından TMB öncülüğünde öne çıkan sektör STK'ları tarafından "Depreme Karşı Tekiz" sloganıyla konu hakkında bir Ortak Girişim başlatılmıştır. Girişim kapsamında "Ehil Yapı Müteahhidi", "Güçlü Yapı Denetimi", "Yetkin Mühendislik Sistemi", "Mesleki Yeterlilik Belgeli İşgücü", "Kaliteli Malzeme", "Çok Yönlü İmar Mevzuatı ve Bilinçli Kamuoyu"

başlıkları altında ihtiyaçlar öne çıkarılmaktadır. Ülkemizde devam eden kentsel dönüşüm çalışmalarının bu konular çerçevesinde deprem bakış açısıyla sürdürülmesinin önemi vurgulanmaktadır. 1999 yılı Marmara Depremi'nin ardından ülke genelinde 1,5 milyon konut dönüştürülmüş olup; 2021'de 80 bin konutluk kentsel dönüşümün başlatılması beklenmekte, ancak 6 milyonun üzerinde konutta daha süren ihtiyaç dikkate alındığında söz konusu sürecin hızlandırılması gerektiği görülmektedir.

Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri: Petrol zengini pazarlar öne çıkabilir

Geçen çeyrek dönemde salgın ve kapsamında alınan önlemler kaynaklı kısıtlamaların etkisinin sürdüğü yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde, pandemi sonrasını hedefleyen stratejilerin önemi artmaktadır. Dünya ekonomisi genelinde 2021 yılı için öngörülen büyüme kapsamında, küresel inşaat pazarından önemli pay alınacağı beklentisi mevcuttur. Bir süredir dalgalanmakta olan petrol fiyatlarının son dönemde yükseliş sergilemesi de sektörde yeni projeler açısından umut vermektedir. Bu kapsamda gözler, bir taraftan Türkiye'nin Orta Doğu'da aktif olduğu geleneksel pazarlar, diğer taraftan da Sahra-altı olmak üzere Afrika ülkelerine kilitlenmiş durumdadır.

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri kapsamında salgın öncesi ortaya konan yıllık 20 milyar ABD Doları tutarında yeni projeye ulaşma hedefi, salgın önlemleri ve ekonomilerde yol açtığı tahribata paralel olarak yakalanamamıştır. Ticaret Bakanlığı verilerine göre; 2020 yılında sektör yurtdışında 14,4 milyar ABD Doları tutarında 299 proje üstlenmiştir.

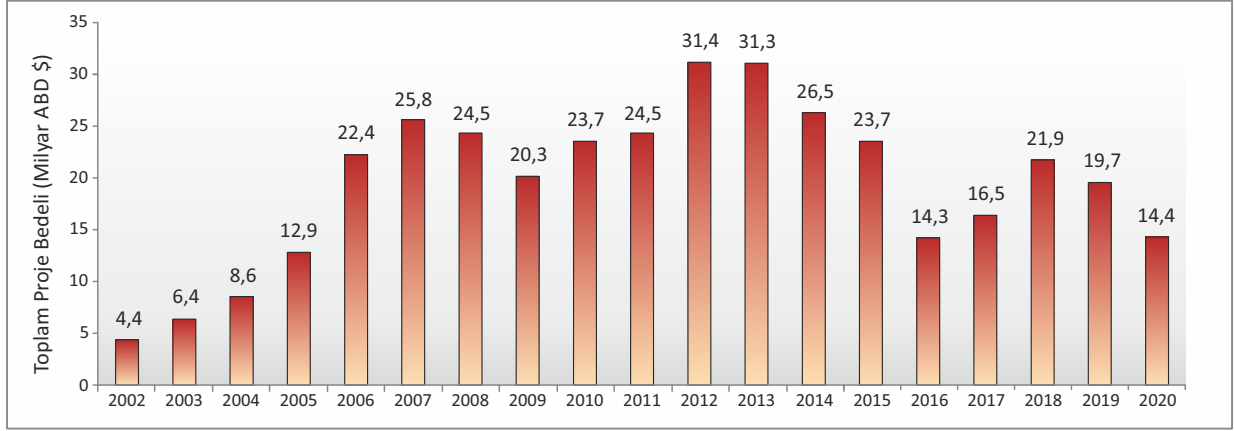
Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerinde İlk 10 Ülke (2018 - 2020)

2018				2019				2020			
Ülkeler	Proje Sayısı	Tutarı (Milyon\$)	Payı (%)	Ülkeler	Proje Sayısı	Tutarı (Milyon\$)	Payı (%)	Ülkeler	Proje Sayısı	Tutarı (Milyon\$)	Payı (%)
Rusya Fed.	22	4.507	20,6	Rusya Fed.	58	5.840	29,6	Rusya Fed.	54	4.585	31,9
S.Arabistan	28	3.043	13,9	Irak	28	1.457	7,4	Kuveyt	4	841	5,8
Katar	10	2.038	9,3	Katar	10	1.317	6,7	Romanya	7	743	5,2
Kazakistan	5	1.693	7,7	Özbekistan	42	1.138	5,8	Ukrayna	9	703	4,9
Sudan	10	1.669	7,6	Kazakistan	6	880	4,5	Hollanda	15	696	4,8
Polonya	10	1.531	7,0	Türkmenistan	26	815	4,1	Katar	6	566	3,9
Hollanda	7	1.213	5,6	ABD	6	786	4,0	Özbekistan	13	528	3,7
Türkmenistan	19	755	3,5	S.Arabistan	11	559	2,8	Kazakistan	4	458	3,2
Cezayir	18	589	2,7	Azerbaycan	17	556	2,8	Hırvatistan	2	453	3,2
Kuveyt	4	445	2,0	Kuveyt	7	509	2,6	Senegal	2	401	2,8
Genel Toplam	337	21.859	100,0	Genel Toplam	515	19.720	100,0	Genel Toplam	299	14.393	100,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Bu dönemde lider pazar %31,9 pay ile yine Rusya Federasyonu olmuş, ülkede 4,6 milyar ABD Doları tutarında 54 projenin yapımı müteahhitlerimize ihale edilmiştir. İlk beş pazar içindeki diğer ülkeler Kuveyt (toplam tutarı 841,1 milyon ABD Doları olan 4 proje), Romanya (toplam tutarı 742,7 milyon ABD Doları olan 7 proje), Ukrayna (702,9 milyon ABD Doları büyüklüğünde 9 proje) ve Hollanda (toplam tutarı 696,4 milyon ABD Doları olan 15 proje) olarak sıralanmıştır. Körfezde öne çıkan pazarlardan Katar, 2019 yılında Rusya'nın ardından ikinci sırada yer alırken, 2020 yılında üstlenilen 565,6 milyon ABD Doları tutarında 6 proje ile bu kez altıncı sıradadır. Hedef pazarlardan Afrika ülkeleri arasında ise Senegal, bu yılki ilk on pazar arasında 401,4 milyon ABD Doları tutarında 2 proje ile yer almıştır. Geline nokta, sektörün yurtdışına açıldığı 1972 yılından bugüne kadar 128 ülkede üstlendiği 10.525 projenin toplam tutarı ise 418,6 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.

Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerinde Yıllara Göre Seyir

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Küresel inşaat pazarının genelinde de pandeminin yarından fazla düşüşe neden olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Türk müteahhitlerinin, normalleşme süreci ile birlikte başta Sahra-altı Afrika olmak üzere ülkelerin gündeminde yer alacak kalkınma hamleleri ve altyapı ihtiyaçlarında, sektörün oldukça riskli bölgelerde hem de uygun maliyetle ve kaliteli iş yapıyor olması avantaj olabilecektir. Sektörün lider pazarı Rusya, önümüzdeki dönemde de önemli olacaktır. Ülkedeki büyük ölçekli birçok üstyapı projesinde Türk firmalarının yatırımları dikkat çekmektedir. Bu durum, sektörün Rusya nezdinde diğer ülke müteahhitlerinden daha farklı değerlendirilmesine neden olmaktadır. Ülkede salgın sonrası sektörün ekonomik kalkınmanın lokomotif olabileceği bakışı bu açıdan önemlidir. Bu kapsamda devam edeceği anlaşılan büyük altyapı ve ulaştırma projeleri ile altyapı yatırımlarında firmalarımızın yer almayı sürdürmesi sonucu önümüzdeki dönemde ilave fırsatların doğması muhtemeldir. Ayrıca Dağlık Karabağ'da ortaya çıkacak ihtiyaçlar ile yeniden imar çalışmalarında Türk müteahhitlerinin aktif rol üstlenmeleri ve Azerbaycan ekonomisine en iyi şekilde katkıda bulunmaları önümüzdeki yılın öncelikleri arasında yer almaktadır.

Yükselen petrol fiyatları çerçevesinde ekonomilerindeki gidişat enerji piyasasındaki gelişmelerle şekillenen ülkeler de bu piyasanın istikrarlı ve sektör açısından cazip seviyelere ulaşması halinde önümüzdeki dönemde öne çıkabilecektir. Petrol üreticisi ve ihracatçısı pazarlarda yeni alt ve üst yapı yatırımları beklenmektedir. Bu kapsamda projeksiyonları dikkat çeken MEED (Middle East Business Intelligence), bölgede sektör için daha iyimser beklentilerin bulunduğu 2021 yılı için en fazla iş potansiyeli taşıyan ilk üç pazarı yaklaşık 40 milyar ABD Dolarlık proje portföyleriyle Suudi Arabistan, Nijerya ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olarak açıklamıştır.

Politik ve ekonomik gelişmelerin özellikle yakın coğrafyamızda birbirinden çok etkilendiği izlenmek olup, zor koşullarda atılacak dengeli ve hassas adımların önemi artmaktadır. Türkiye'ye yönelik olumsuz algı nedeniyle Körfez'de, özellikle Suudi Arabistan'da sektörün sorunlarının arttığı izlenmiştir. İş dünyasının çatı kuruluşları TMB, DEİK, TOBB, TÜSİAD, TESK, TİM, YASED ve MÜSİAD Ekim ayında konuya ilişkin ortak bir bildiri yayımlayarak Türk firmalarına yönelik ambargo uygulamaları nedeniyle Suudi Arabistan yetkililerine, yapıcı diyalog ve işbirliği çağrısında bulunmuştur. Toplam proje tutarı açısından Suudi Arabistan, Orta Doğu ülkeleri içinde (Irak'ın ardından) ikinci, tüm pazarlar arasında da altıncı ülke konumunda olması nedeniyle önem taşımaktadır. Türkiye aleyhine oluşturulan algının bertaraf edilmesi, özellikle Suudi Arabistan pazarında yaşanan sıkıntıların giderilmesi her zamankinden önemli hale gelmektedir.

Middle East Business Intelligence (MEED) verilerine göre bölgede; 2021 yılında gerçekleştirilecek altyapı projelerine ilişkin portföy büyüklüğünde Suudi Arabistan, Nijerya ve BAE'yi sırasıyla Irak, Umman, Katar, Kuveyt, Mısır, Güney Afrika, Ürdün, Tanzanya, Etiyopya, Mozambik ve Uganda izlemektedir. 2021 sonrası

dönem için ise Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde bilinen ve planlanan toplam proje tutarının 5,4 trilyon ABD Doları'nı aşacağı hesaplanmaktadır. Bu çerçevede, en büyük pazarın 1,2 trilyon ABD Doları üstünde bir portföyle Suudi Arabistan olacağı öngörülmektedir. Ülkeyi yaklaşık 700 milyar ABD Doları tutarında sözleşme tutarıyla BAE ve 400 milyar ABD Doları'nın üzerinde sözleşme tutarı ile Nijerya izlemektedir. Bu ülkeleri Mısır ve Irak takip ederken; Kuveyt, Türkiye, Güney Afrika, Katar ve İran da bu çerçevede ilk 10 pazar arasında yer almaktadır.

The Economist Intelligence Unit (EIU) ise dünya genelinde 2021 yılında ölçek olarak Çin'in lider olmasını beklediği, ağırlıklı Avrupa'da da harcama artışı öngördüğü altyapı yatırımları konusunda %18'lik artışla Hindistan pazarına dikkat çekmekte, Endonezya'da finansal sorunların büyük projeleri engelleyebileceğini belirtmektedir.

Yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde söz konusu tablo, finansman temini ve yapıcı diplomasi ihtiyacının önemini öne çıkarmaktadır.

Finansman temini, rekabetin yükseldiği mevcut koşullarda önemini daha da fazla artırmıştır. Bu doğrultuda, TMB'nin Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası ile son olarak Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'yla temasları söz konusu olup; diğer ülkelerin ihracat kredi kuruluşları ile diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarla da bu konuda çalışmalar yürütülmektedir. Üçüncü ülkelerde işbirliği kapsamında Japonya ile finansman, know-how, girişimcilik ve deneyimi içerecek güçbirliği arayışı bulunmaktadır.

TMB ve T.C. Ticaret Bakanlığı işbirliğinde 3-4 Aralık 2020 tarihlerinde “6. Türkiye-Japonya Uluslararası İnşaat İşbirliği Konferansı” çevirim içi biçimde gerçekleştirilmiştir. Orta Asya, Afrika ve Uzak Doğu'da iki ülke müteahhitlik firmalarının işbirliği fırsatlarının değerlendirildiği konferans kapsamında iki ülke müteahhitlik firmalarının katılımıyla yapılan çalıştaylarda üçüncü ülkelerde işbirliğinin yanı sıra kamu-özel işbirliği (PPP) projeleri ve ileri mühendislik teknolojileri alanlarında deneyim paylaşımında bulunulmuştur.

Sektörün ilk ve halen en büyük üçüncü pazarı olan Libya'da ise Türk inşaat firmalarının sorunlarının çözümü için 2020 yılı Ağustos ayında bir süreç başlatılmıştır. Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Planlama Bakanı Tahir El-Cuheyemi tarafından Ankara'da imzalanan Türkiye-Libya Mutabakat Zaptı kapsamında, Türk firmalarının Libya işveren idareleri ile geçmişten kalan sorunlarının müzakere edilmesi ve çözüme kavuşturulması için belirlenen süre yıl sonunda dolmuştur. Bu süreçte, Türk firmaları tarafından yazılı başvuruda bulunularak görüşme talep edilmesine karşın Libya idarelerinden birkaç istisna dışında herhangi bir geri dönüş alınamamış; müzakereler için idarelerce Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi'nin Türk firmalarının projeleri için tahsis edeceği özel fonun beklendiği öğrenilmiştir.

Ayrıca sektörün mevcut konjonktürün tüm belirsizlik ve zorluklarına rağmen yurtdışında rekabet gücünü artırabilmesini sağlayacak katma değeri yüksek projelerle atılım yapması ihtiyacı sürmektedir. Türkiye'nin sektörel gücünü teknik müşavirlik hizmetlerini de destekleyerek bir üst düzeye taşıması ve ortalama proje bedellerinin Avrupalı rakip firmalara yaklaştırılması ekonomiye sağlanan döviz katkısını da artıracaktır. Öte yandan, 18 ülkeyi kapsayan Euroconstruct, Avrupa inşaat pazarının 2020'de %7,8 küçüleceği ve 2023 yılına kadar da yıllar itibarıyla sırasıyla - %4,1, %3,4 ve %2,4 oranlarıyla zorlukla toparlanacağı tahmininde bulunmuştur. Bölgede altyapı harcamalarının ise 2020'de %3,8 geriledikten sonra 2021'de %5,2 büyümesi beklenirken, konut projelerine dönük öngörüler ise bu inşaatların 2020'de %8,6'lık büyük bir düşüşün ardından 2021 yılında ivmelenerek %4,7 büyüyeceği şeklinde ifade edilmektedir.

Çok taraflı ekonomi kuruluşlarınca 2021 yıl için öngörülen küresel ve bölgesel büyüme oranları, aşılama ile hız kazanacağı beklenen normalleşme süreci ile birlikte düşünüldüğünde, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinde 20 milyar ABD Doları tutarında yıllık yeni proje üstlenilmesi yeniden hedef olarak değerlendirilebilecektir.

UFUK TURU

Servet YILDIRIM, 24 Aralık 2020, Dünya Gazetesi

Köşe Yazarı

Hükümetleri zor bir dönem bekliyor. Sadece bozulan mali dengeler değil, aynı zamanda ikinci zirve sırasında yeni önlemlerin devreye girmesi ve birçok işyerinin tekrar kapanması da ekonomileri baskı altına aldı. Dolayısıyla sancılı bir 1,5 yıllık dönemin ardından yorgun düşen hükümetler, yapılandırmalara ve yapısal önlemlere odaklanmak yerine önceliği biran önce ekonominin tekrar süratle büyüme trendine girmesine yöneleceklerdir. Ancak bu durum, 2021'de baz etkisiyle gelecek yüksek büyümenin ardından tekrar inişli çıkışlı büyüme trendi ve yeni krizler anlamına geliyor.

Abdurrahman YILDIRIM, 4 Ocak 2021, haberturk.com

Köşe Yazarı

Dünyada da Türkiye'de çıkış yolu aşırı ile enflasyondan geçer... Aşırı işin renginin belli olacağı dönem yılın ilk çeyreğidir. Aşırının tuttuğu anlaşıldı mı, yılın geri kalanının planlanması normalleşmeye göre yapılır. Hayat hemen normale dönmez, ekonomi hemen açılmaz ama kalkış için hazırlıklar tam sürat yapılır... Normalleşme aşaması ve sonrasında küresel çapta enflasyonu nasıl etkileyeceği çok önemli olacak... 2021'in küresel çaptaki en büyük riskini enflasyonun yerinden kıpırdanması, bunun da bir finansal krizi tetiklemesi olarak görüyoruz.

Serhat GÜRLEYEN, 4 Ocak 2021, Dünya Gazetesi

Ekonomist ve Köşe Yazarı

Enflasyon ve döviz kuru paranın iki yüzü gibidir. İlki paranızın yurtiçindeki alım gücünü diğeri yurtdışındaki alım gücünü ölçer. Türk Lirası'nın dolara karşı yüzde 20 değer kaybettiği bir dönemde kaçınılmaz olarak enflasyon yükseldi. 2020 yılını yüzde 14'ün üzerinde bir tüketici enflasyonu ile bitireceğiz. Enflasyon cephesinde kırık not almaya devam ediyoruz. Ancak bu konuda pandemiye suçlamıyoruz. Türkiye son 7 yıldır enflasyon dersinden kırık not alıyor. 2021 yılı enflasyonla savaşmak için zorlu bir yıl olacak.

Hakan GÜLDAĞ, 25 Aralık 2020, Dünya Gazetesi

Köşe Yazarı

Bir süredir bu küresel değer zincirlerini etkileyen önemli gelişmeler yaşanıyor. En önemlilerinden biri dünyanın jeopolitik ve ekonomik mimarisindeki değişim... Küreselleşme yerine bölgeselleşme öne çıkıyor. Ticaret savaşları, bloklaşma eğilimini artırıyor... Dijitalleşme ve iklim değişikliği de iş ortamını yeniden şekillendiriyor. Avrupalılar, ... süre giderek kısalsa da Çin'den, trene, gemiye, TIR'a bindirilip getirilen ürünler yerine, daha az karbon ayak izi bırakacak Türkiye'den gelecek ürünlere daha sıcak bakıyor. 2021 sonunda hayata geçmesi beklenen 'Yeşil Mutabakat', tercihlerdeki bu değişimi daha da somutlaştıracak. Önümüzdeki dönemde bloklarla daha fazla ilişki içinde hareket etmemiz gerekecek. İstese de istemesek de...

Mahfi EĞİLMEZ, 24 Aralık 2020, mahfiegilmez.com

Ekonomist ve Köşe Yazarı

Faiz artırımını ekonomideki bütün sorunları çözecek sihirli bir değnek değil. Faizi artırarak kuru düşürebilirsiniz ama borç maliyetlerini de yükseltmiş olursunuz. O nedenle faiz artışı geçici zaman kazandırır, sorunları kökünden çözmez. Merkez Bankası doğrusunu yapmış faizi artırmıştır. Bundan sonra görev siyasetçilerdedir. Çünkü ekonomik, sosyal ve siyasal çerçevede gerçek anlamda yapısal reformlara girmediğimiz sürece faiz artırmamızın sonu gelmez.

Nevzat SAYGILIOĞLU, 23 Aralık 2020, Dünya Gazetesi

Köşe Yazarı

Esnafa desteğin tutarı 5 milyar lira civarında. Oysa bu yıl faize ödenecek tutar 179 milyar lira. Yani faiz geliri elde edenler esnaf desteğinden 36 kat daha fazla alıyor olacak. Bizde bu iki desteğin GSYH'ya oranı 10 binde 67 civarında, yani binde 1'in altında. Oysa dünyanın büyük ve güçlü devletlerinin COVID-19 dolayısıyla yaptıkları yardımların ve vazgeçtikleri gelirlerin GSYH'ya oranı yüzde 10'u ila 20'si arasında... Sonuç olarak; işe yaramayacak bir şeyi verince alana yaramıyor, ama devlet için toplamda belli bir tutara ulaşıyor. Onun için yapılması gereken şey; üreten, istihdam yaratan, ihracat yapan, yatırım yapan, vergi ödeyen özellikle KOBİ niteliğindeki işletmelerimize istisnai olarak bu zor günlerinde gerçek anlamda yardımcı olmak gerekiyor. Bu da 500-750 lira kira yardımı veya bazılarında verilecek 1.000 lira hibe ile mümkün değil.

Gizem ÖZTOK ALTINSAÇ, 20 Aralık 2020, bloomberght.com

Ekonomist ve Köşe Yazarı

Para politikasındaki adımları piyasa olumlu karşılamakla birlikte bir taraftan da maliye politikasına bakmalıyız. Çünkü birbirini tamamlayan bir politika setine ihtiyaç var. Ekonomimizin döviz ihtiyacı net, kaynak sorunumuz da belirgin...

Ege CANSEN, 18 Aralık 2020, Bloomberg TV Ekonomik Görünüm Programı

Köşe Yazarı

Ülke ekonomilerinin esas itibarıyla hedefi hızlı büyüme, fiyat istikrarı, düşük işsizlik ve adil gelir dağılımıdır. Bazen iktisatçılar demokrasinin korunmasını da bunlara ilave eder. Bunlar hedeftir, gidilecek yol ve rotalar farklı olabilir. Şimdi rota değişti mi? Ekonomide rota yeniden oluşturuluyor. Artık döviz kuruna bakılacak.

Erhan ASLANOĞLU, 2 Aralık 2020, Dünya Gazetesi
Ekonomist ve Köşe Yazarı

Kredi büyümesinin pozitif etkisi ekonominin büyümesi, negatif etkileri ise cari açık ve enflasyon olarak karşımıza çıkıyor. Bir pozitif, iki negatif yan yana gelince elde sadece negatif bir sonuç kalıyor, sürdürülemeyen büyüme. Bir başka ifadeyle, cari açık ve enflasyon sorununu çözmeden sürdürülebilir büyümeyi sağlamak mümkün olmuyor... Gerek uygulanan politikaların bir yansıması olarak, gerek COVID-19'un getirdiği kapanmaların bir sonucu olarak 3. çeyrek büyümesinden sonra Türkiye ekonomisi muhtemelen ilkbahar - yaz aylarına kadar sürecek bir yavaşlama - daralma sürecine girmiş durumda.

Emre ALKİN, 1 Aralık 2020, emrealkin.com
Ekonomist

Teşvikleri istihdama bağlayan yaklaşımdan teknoloji ve dijitalleşmeye bağlayan bir yaklaşıma doğru gitmezsek, büyümeyi istikrarlı hale getiremeyeceğiz. Büyümeyi ne pahasına olursa olsun yükseltmekten çok, dünyanın nereye gittiğini anlayarak ona göre yeni bir ekonomik model ve buna uygun bir eğitim sistemine doğru konuşlanmalıyız. Yapısal reformlar kim ne derse desin istikrarlı büyüme ve kalkınma için en önemli destekçilerimiz olacak.

Alaattin AKTAŞ, 17 Aralık 2020, Dünya Gazetesi
Köşe Yazarı

Kasım ayındaki konut satışları, ekim ayıyla hemen hemen aynı düzeyde. Aslında konut satışında Türkiye gerçeğine dönüldüğünü bir kez daha vurgulamak gerek... Öyle anlaşılıyor ki ilk el konut satışı aydan aya çok büyük oynamalar göstermeyecek ve normal koşullarda 35-40 bin arasında değişecek. İkinci el devir sayısında da normal düzey 75-80 bin arası gibi görünüyor...

“DEPREME KARŞI TEKİZ” GİRİŞİMİ

ANALİZ ÖZEL BÖLÜM

30 Ekim 2020 tarihinde yaşanan Ege Depremi'nin ardından, TMB öncülüğünde “Depreme Karşı Tekiz” sloganı altında biraraya gelen sektörün öncü 8 sivil toplum kuruluşu (STK) faaliyette buldukları alanlarda sahip oldukları deneyimi ülkenin hizmetinde toplu biçimde sunmak amacıyla bir ortak girişim başlatmıştır.

TMB öncülüğünde başlatılan girişimde Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER), İstanbul İnşaatçılar Derneği (İNDER), Konut Geliştiricileri ve Yatırımcıları Derneği (KONUTDER), Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği (TürkMMMB), Türkiye İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği (Türkiye İMSAD), Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası (İNTES) ve Yapı Denetim Kuruluşları Birliği (YDKB) yer almaktadır.

Girişimin öncelikli hedefi, başlatılacak faaliyetlerle konunun gündemde kalıcı bir yer edinmesi ve farkındalığın artırılmasıdır. Bu doğrultuda ilk olarak, deprem gerçeğine yapıcı ve çok yönlü bir bakış açısıyla dikkat çekmek için ihtiyaç duyulan öncelikli adımlar Ortak Bildiri altında toplanmıştır. Bildiri, 8 STK temsilcisi tarafından imzalanarak 25 Kasım 2020 tarihinde düzenlenen çevirim içi bir basın toplantısıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır.

ÜLKEMİZİN GERÇEĞİ DEPREM KONUSUNDA ORTAK BİLDİRİ

Ülkemizde deprem, toplumsal belleğimize büyük kayıplar ve derin acılar yüklemiş bir numaralı doğal afettir. İzmir'de meydana gelen son deprem, ülkemizin deprem kuşağında yer aldığı gerçeğini ve kentsel dönüşümün önemini bir kez daha hatırlatmıştır. Yıkılan binalar ve yitirilen canlar; yetkin mühendisliğin, projeye uygun imalatın, doğru ve kaliteli malzeme kullanımı ile yapım faaliyetleri denetiminin hayati önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Deprem, bir doğal afet olmanın ötesinde ekonomik, sosyal, kültürel, yasal ve teknik tüm boyutları ile birlikte algılanması ve yönetilmesi gereken bir olgudur. Depremle mücadele; afet öncesini, afet anını ve bir sonraki depreme kadar olan dönemi kapsayan kesintisiz bir süreçte ele alınmalıdır. Bu yaklaşım planlama, uygulama, yapı tasarımı ile üretimi ve denetleme fonksiyonlarının eksiksiz ve bütüncül şekilde disipline edilmesini ve yönetilmesini gerektirmektedir. Afet yönetimi ve deprem konusunda diğer ülkelerin teknoloji, uygulama, sigorta, yasal altyapı ve sistem deneyimlerinden yararlanılarak ülke şartlarına uygun bir sistem oluşturulmalıdır.

Bu çerçevede, aşağıda imzası bulunan sivil toplum örgütü temsilcileri olarak, deprem nedeniyle ülkemizde yaşanan acıların tekrarlanmaması amacıyla yedi konu başlığına dikkat çekmek ve faaliyette bulunduğumuz alanlarda sahip olduğumuz deneyimi yapıcı bir biçimde Hükümetimiz ile el ele ülkemizin hizmetine sunmak konusunda mutabık kalmış bulunmaktayız.

- 1) Ehil Yapı Müteahhidi:** Özellikle bina yapımında, projenin gerektirdiği teknik ve mali yeterliklere sahip olan tecrübeli müteahhitlerin iş üstlenmesini sağlayacak bir yeterlik sınıflandırmasına ihtiyaç vardır. Deprem riski yüksek bölgelerde, yapım işlerini üstlenecek müteahhitlerde daha yüksek yeterlilik kriterleri aranmalıdır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayımlanan Yönetmelik büyük bir adım olarak değerlendirilmekte ve sektör için hayati önem taşımaktadır. Bu düzenlemenin etkin ve verimli bir şekilde hayata geçirilmesiyle depreme dayanıklı, güvenilir yapılardan oluşan kentlerin inşası mümkün olacaktır.
- 2) Güçlü Yapı Denetimi:** Ülkemizde sağlam, güvenli ve depreme dayanıklı yaşam alanları oluşturmak amacıyla yapı denetiminin zemin ve temel etütleri aşamasından başlayarak inşa süreçlerinin her evresinde etkin bir şekilde işletilmesi şarttır. Bunun için yapı denetim sistemi güçlendirilmeli, yapı denetim şirketlerinin mesleki deneyimi ve teknik bilgisi yüksek personel istihdam olanakları artırılmalı ve arsa sahibi, yatırımcı, müteahhit, proje müellifi, yapı denetçisi arasındaki ilişki, yetki, sorumluluk, haklar düzeninde yaşanan sıkıntılar tespit edilerek giderilmelidir.
- 3) Yetkin Mühendislik Sistemi:** Bina tasarımlarının (i) zemin ve temel etütlerine uygun, doğru mühendislik çalışması ve uygun yapım tekniği ile doğru malzeme öngörülerek gerçekleştirilmesi, (ii) yapı üretimi ve yapı denetimi süreçlerinde gerekli teknik bilgi ve donanımına sahip mühendislik hizmeti verilebilmesi için saha tecrübesini ve mesleki eğitimi dikkate alan bir yetkin/uzman mühendislik sisteminin önemli katkı sağlayacağına inanılmaktadır.
- 4) Mesleki Yeterlilik Belgeli İşgücü:** Sektörde mesleki eğitime verilen önem artırılmalı, Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından verilmiş Mesleki Yeterlilik Belgesi sahibi işgücüne istihdamı teşvik edilmelidir. Sektörün talep ve beklentileri ile gelişen teknoloji göz önünde bulundurularak inşaat sektöründe faaliyetini sürdüren firmalar ile eğitim kurumları arasındaki işbirliği artırılmalıdır. Özellikle, işçi ile mühendis arasındaki teknik işgücünün yeterli yetkinlikte ve sayıda olmasının sağlanması, niteliklerinin geliştirilmesi için meslek liseleri ve yüksekokullardaki eğitim programlarının sayısının ve kalitesinin artırılması önem taşımaktadır.
- 5) Kaliteli Malzeme:** Depreme karşı alınabilecek bir diğer etkili önlem, uygun yapı malzemelerinin üretimi, seçimi ve standartlara uygun olarak kullanılmasıdır. Barınma, eğitim, sağlık, ticaret gibi ihtiyaçların karşılandığı gerek konut, iş yeri gerekse kamu hizmeti veren tüm yapıların doğru malzeme ile inşa edilmesi sağlanmalıdır. İnşaat

uygulamalarında gelişen teknolojiler malzeme üretimi süreçlerine adapte edilmeli, deprem ve doğal afetler karşısında yeni yapım metodlarının hayata geçirilmesi, yeni jenerasyon malzemelerin ve inşaat sistemlerinin kullanılması teşvik edilmelidir.

6) Çok Yönlü İmar Mevzuatı: İzmir depreminded yıkılan veya ağır hasar alan yapıların ağırlıklı olarak 1999 yılı öncesine ait Deprem Yönetmeliğine uygun inşa edilen binalar olduğu yönündeki ilk tespitler, kentsel planlama ve yapı üretimine ilişkin mevzuatın günün şartları, bilimsel ve teknolojik gelişmelere göre güncellenmesinin önemini vurgulamaktadır. Deprem riskinin yüksek olduğu ülkemizde kentsel dönüşüm hayati önem taşımaktadır. Kent planlarında zayıf zeminler üzerinde yapılaşma konusunda ciddi önlemler alınmalıdır. Şehirlerde zemini zayıf olan ve zemin sıvılaşması riski bulunan bölgelerin mikro ölçekte detaylı tespit edilmesi gerekmektedir. Parsel bazlı kentsel dönüşüm veya yapılaşma sistematığı yerine mahalle bazlı, mümkün olmayan yerlerde ise ada bazlı modeller oluşturulmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılarak altyapı, ulaşım, trafik yükü gibi temel konular ile birlikte otopark, yeşil alan, sosyal alanlar vb. sosyal donatıların da dahil olacağı, yarının ihtiyaçlarını göz önüne alan tümleşik bir imar planlaması yaklaşımı benimsenmelidir. Binalara tüm kritik yapım süreçlerini ve bilgilerini içeren bir kimlik belgesi verilmesini temin edecek yasal düzenleme gerçekleştirilmelidir. Kentsel dönüşümün kent planlaması bozulmadan, bölgesel yoğunluğu arttırmadan verimli bir şekilde hayata geçirilmesi için alternatif finansman modellerini teşvik edecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Teknik kapasitesi ve deneyimi sınırlı olan belediyelerin, kentsel dönüşüm planlama ve uygulama süreçlerinde merkezi yönetim tarafından yönlendirilmesi ve desteklenmesi yararlı olacaktır. Bina inşaat süreçlerinde yer alan tüm tarafların sorumlulukları imar mevzuatında netleştirilmeli, sorumlulukların çok taraflı yapı içinde azaltılması engellenmelidir. Bu sorumluluklar sigorta uygulamaları ile güçlendirilmelidir.

7) Bilinçli Kamuoyu: Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu gerçeğinden hareketle, toplumda afet farkındalığı yaratmak, afetlerle birlikte yaşamak ve afetlerle mücadele etmek konusunda bir bütün olarak çok duyarlı ve dirençli olmayı sağlamak gerekmektedir. Afet riskini azaltmak ve afetlere hazırlık konusundaki farkındalığın artırılması, deprem tatbikatları yapılarak vatandaşın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir. İlkokul çağından başlamak üzere toplumda bir bilinç oluşturulması gerekmektedir. İlgili Bakanlıkların, yerel yönetimlerin farkındalığı artırıcı etkinliklerine sivil toplum kuruluşları olarak destek sağlanacaktır.

Öncelikli hedefimiz, kalıcı deprem gündemi ve farkındalık

TMB Başkanı Mithat Yenigün: “Yaşadığımız acıların asıl nedeni, deprem değil ihmal ve kusurlu yapılardır. Geleceğimize ve çocuklarımıza karşı en temel sorumluluğumuz güvenli yapılaşmadır. Yapı sektöründe üretim, dönüşüm, denetim ve eğitim alanlarında depreme karşı sıfır tolerans en acil ve önemli ihtiyaçtır. Sektörün öncü 8 kuruluşu olarak bu düşüncelerle biraraya geldik. Bu çerçevede, ilk aşamada çözüm üreten yapıcı önerileri el birliği ile tek bir belgede topladık. Depremlerin ardından yapılan sorgulamalar ve çözüm arayışları, bir süre sonra giderek hafifliyor. Bu doğrultuda süreçteki en önemli hedefimiz, başlatılacak faaliyetlerimizle, konunun gündemde kalıcı bir yer edinmesi ve farkındalığın artırılmasıdır. Dolayısıyla bu girişimi bir başlangıç olarak kabul ediyoruz. Bu zaman zarfında ortak akılla yeni açılımlar da ortaya konabilecektir. Esas olan; depreme karşı bilimsel bazda hazırlık yapmak, konuyu gündemde tutarak önlem almaktan ve sistemi geliştirmekten vazgeçmemektir.”

Bu süreçte kentsel kaliteyi de artırmamız mümkün

GYODER Başkanı Mehmet Kalyoncu: “Yapılı çevremizi oluşturan yapı endüstrisinin temsilcileri olarak, değişmeyen gündem haline gelen 'deprem'i artık değiştirmemiz, ülke olarak depremi risk olmaktan çıkarmamız gerektiği inancını taşıyoruz. Artık büyük yıkımlar yaşamamak, hayati risk taşıyan binalardan kurtulmak için kentsel dönüşümün zaruri hale geldiğini biliyoruz. Kentsel dönüşümün asıl amacına ulaşması için kamunun, ilgili sektörlerin ve toplumun tüm kesimlerinin el birliğiyle çaba göstermesi gerekiyor. Bu işi başarmak için bir güven iklimi içerisinde gerçek anlamda bir takım çalışması yapmak gerekiyor. Ülkemiz bu takım çalışmasını, altyapısını geliştirmek için çok iyi yaptı. Kamu-özel iş birliğiyle Türkiye'nin hastaneleri, havalimanları, otoyolları, haberleşme ve enerji altyapısı dünya standartlarının üzerine çıktı. Şimdi önümüzde ülkemizin üstyapısını yani yapı stokunu yenilemek var, bunu da doğru kurgulanmış bir kamu-özel iş birliği modeliyle yapabiliriz ve bu süreçte şehirlerimizdeki kentsel kaliteyi artırma fırsatını da değerlendirerek yaşam kalitemizi yükseltmemiz mümkün.”

Riskli yapı yapanlara telafi imkânı doğdu

İNDER Yönetim Kurulu Başkanı Nazmi Durbakayım: “Sektörde iş yapan müteahhitlerin samimiyetle kendilerine, mevcut 5-6 milyon riskli yapının oluşmasında katkılarının olup olmadığını sorması gerekir. Riskli yapı yapanların, verdikleri bu zarar için telafi imkânı doğmuştur. Bireysel hataların yanı sıra, sistemin boşluk ve eksiklerinden faydalanan zümrelerin yarattığı tahribatın bedellerinin de tüm müteahhitlik sektörüne ödetilmesi de büyük haksızlık olur. Bu zümrelerin de vicdan muhasebelerini yaparak varsa bir borçları, bu seferberlik onların borçlarını ödemeleri için bir fırsat olacaktır.”

Mühendislik ve mimarlık hizmetlerinde tecrübe bazlı seçim olmalı

TürkMMMB Başkanı A. Süreyya Ural: “Ülkemizin hangi bölgesinde olursa olsun, her şiddetli deprem haberini aldığımızda yüreğimizin ağzımıza gelmediği ve sadece maddi hasarlarla ilgili endişelerin hâkim olduğu bir hayatımız olması hiç de hayal edilemez bir durum değil. Çözüm hem Kamu hem özel sektör yapılarında mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin fiyat ve maliyet odaklı değil kalite ve tecrübe bazlı bir seçim yöntemi ile temin edilmesi ve yatırımların ilk planlama aşamasından başlayarak doğru ve yetkin mühendislik yaklaşımları kullanılarak yürürlükteki yönetmelik ve yapı standartlarına uygun şekilde projelendirilmesi, detaylandırılması ve inşaatların bağımsız denetim/kontrollük hizmetleri eşliğinde yapılmasıdır.”

Sorumluluk sınırlarının belirlenmesine ihtiyaç duyuluyor

İNTES Başkan Vekili Enes Olpak: “Deprem sorunumuzu çözebilmek için, mühendislik biliminin doğrularını taviz vermeden uygulamak zorunda olduğumuzu unutmamalıyız. Deprem riski yüksek bölgelerde yapım işlerini ekonomik, mali, mesleki ve teknik yeterlilikleri en üst seviyede olan, sadece A grubunda yer alan ve mesleki yeterlilik belgeli işçiye sahip firmaların üstlenmesi gerekmektedir. Çözüm bekleyen bir diğer alan, müteahhit, şantiye şefi, yapı denetim, yerel yönetimler, kamu kuruluşlarının sorumluluk sınırlarının belirlenmesi ve netleştirilmesine duyulan ihtiyaçtır. Sorumluluk sisteminin etkinleştirilmesinin adalet reformunun bir parçası kabul edilmesi gerektiğini düşünüyor, bununla beraber etkin bir sistemin yapılacak mevzuat değişikliklerinin sistemin bütünü üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi ve ilgili kesimlerle istişare süreçleriyle işleyebileceğine inanıyoruz.”

Finansman çözümleri etkin şekilde çalışılmalı

KONUTDER Yönetim Kurulu Başkanı Z. Altan Elmas: “İzmir ve Elazığ depremleri gösteriyor ki bize yıkılan ya da hasarlı binaların tamamı 1999 öncesi inşa edilenler. Aslında son 20 yılda yapılaşma sağlam temellere oturmuştur. Bu nedenle kentsel dönüşümü hızlandırmalıyız. Ancak kentsel dönüşümün önündeki en büyük engellerden biri sektörün tüm sistemi finanse etmesi gerektiği yönündeki yanlış bakış açısidir. Dönüşümün önünün açılması adına finansman çözümleri etkin şekilde çalışılmalıdır. Kentsel dönüşümü hızlandırmak adına hak sahiplerinin kat karşılığı vererek dönüşüm yapma talebinden, kendilerinin maliyeti karşıladığı, devletin de bu durumu teşvik ettiği bir sisteme geçilmesi gerekmektedir.”

Kaynaklarımızı güvenli yapılara sahip olmaya ayırmalıyız

Türkiye İMSAD Başkanı Tayfun Küçükoğlu: “Kentsel dönüşüm eylem planına göre önümüzdeki 5 yılda 1,5 milyon konutun dönüşmesi hedefleniyor. TÜİK verilerine göre konut başına 3,4 kişi düşmesinden yola çıkarak hesapladığımızda, günümüzde 6,7 milyon riskli konutta 22 milyon vatandaşımızın yaşadığını görüyoruz. Kamunun 1,5 milyon konutun kentsel dönüşümüne destek için bugünkü fiyatlarla kira ve taşınmaya ortalama 28 milyar TL, konut üretimine ise 280 milyar TL kaynak aktarması gerekecek. Ancak ülkemizin de sınırlı kaynakları olduğunun farkındayız. Dolayısıyla, binalarımızda deprem güvenliği konusunda tüm ümidimizi ucuz kredilere ve kentsel dönüşüm desteklerine bağlamadan, bilinçli hareket ederek, kendi kaynaklarımızı da zorlamamız gerekiyor.”

Geleceğin planlanması yönünde önemli sorumluluklar üstleneceğiz

YDKB Başkanı Tekin Saraçoğlu: “Ülkemizin içinde bulunduğu konjonktürde inşaat sektörü zor günler yaşamaktadır. Bu çerçevede gerek doğal afetlere karşı alınacak olan, gerek ekonomik önlemler bugününün ve geleceğinin planlanması yönünde büyük önem taşımaktadır. Sektörün önde gelen sivil toplum kuruluşları olarak, bu konuda önemli sorumluluklar üstlenileceğine ve bu platformda bulunan tüm üyelerin değerli katkılarda bulunacağına olan inancımızla çalışmalarda başarılar diliyoruz.”